

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské kombinované studium

2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Michaela Horňáková

Zaměstnaná žena středního věku a její postavení v současné společnosti

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Miriam Prokešová, Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKÝ UNIVERSITY PRAGUE

Master combined studies

2010 – 2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Michaela Horňáková

The status of employed woman in modern society

Prague 2012

The diploma thesis work supervisor:

Mgr. Miriam Prokešová, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce „Zaměstnaná žena středního věku a její postavení v současné společnosti“ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne Jméno a příjmení autorky.....

Vlastnoruční podpis

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat vedoucí diplomové práce paní Mgr. Miriam Prokešové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady poskytnuté v průběhu zpracování a čas, který mi věnovala. Ve spolupráci s vedoucí práce se mi podařilo naleznout a sepsat zajímavé informace týkající života žen v této společnosti.

Dále děkuji všem, kteří mi pomohli cennou radou a byli mi po celou dobu oporou. Zvláštní poděkování patří ženám, které se zúčastnily mého průzkumu a dovolily mi nahlédnout do jejich soukromí.

ANOTACE

Ve své diplomové práci se věnuji problematice zaměstnané ženy středního věku u nás, jejich možností pracovního zařazení a uplatnění.

V teoretické části popisují vývoj postojů společnosti k rolím mužů a žen v rodině a práci, dále se věnuji popisu sociální stratifikace a zabývám se třídními rozdíly v rodinném chování. V dalších kapitolách se věnuji rodičům, ženě-matce a harmonizaci práce a rodiny. V poslední kapitole teoretické části popisují změny životních cyklů a postojů na ženy ve společnosti.

Svým kvalitativním výzkumem, který realizuji formou rozhovoru s ženami středního věku a různých profesí, se snažím proniknout hlouběji do problematiky týkající se postavení ženy ve společnosti a jejímu vnímání pracovní zátěže v souvislosti s rodinným životem. Zjišťuji, jak vnímá svůj kariérový růst v zaměstnání a jeho možnosti.

V závěru své práce se snažím o ucelené vyhodnocení a vyvození důsledků týkajících se zaměstnanosti práce žen středního věku a jejich diskriminace v České republice.

Klíčové pojmy:

Rodina, zaměstnaná žena, diskriminace žen, kariéra, sociální stratifikace, společnost, zaměstnanost žen.

ANNOTATION

In my dissertation I am focusing on the issues of a middle-aged employed woman in the Czech Republic, her chances of finding appropriate employment and professional fulfillment.

I'm devoting the theoretical part of the thesis to the progress and development of attitude towards men and women in our community, at work and within family.

Further, I'm focusing on description of social stratification and dealing with class differences in family behaviour. The following chapters of the thesis consist of parental issues, woman-mother and harmonisation of work and family life.

In the last chapter of the theoretical part I'm describing changes of life cycles and stances towards women within the community.

By my qualitative research, which has been carried out as interviews with middle-aged women of various professions, I'm trying to get to the core of the problem concerning woman's place in the community and her perception of workload in regards to family life. I'm looking into her perception of career growth and its possibilities.

By the end of my thesis I'm aiming to draw consequences and get a coherent assessment on middle-aged women employability and their discrimination in the Czech Republic.

Key words:

Family, employed woman, women's discrimination, career, social stratification, community, women's employability

„Být ženou je něco tak zvláštního, tak smíšeného, tak složitého, že to žádný přívlastek nevyjádří, a mnoho přívlastků, které bychom chtěli vyslovit, by si odporovalo do té míry, že to může snést jenom žena.“

Simone de Beauvoir, Druhé pohlaví

OBSAH

ÚVOD	10
1 ZAMĚSTNANÁ ŽENA STŘEDNÍHO VĚKU V SOUČASNOSTI A KULTURNÍ KOŘENY RODINY	14
1.1 Pravěk rodiny	14
1.2 Předklasická doba	15
1.3 Rodina ve starověkém Římě.....	16
1.4 Rodina ve středověku	17
1.5 Novověká rodina	18
2 ZAMĚSTNANÁ ŽENA, RODINA A SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE	21
2.1 Sociální stratifikace	21
2.2 Sociální stratifikace podle Stockmana.....	22
2.3 Třídní rozdíly v rodinném chování.....	24
2.3.1 Třídní rozdíly v reprodukčním chování.....	25
2.3.2 Třídní rozdíly v péči o děti	26
2.3.3 Třídní rozdíly ve vzdělání	26
2.3.4 Třídní rozdíly v České republice	27
3 RODIČE, NEPOSTRADATELNÁ MATKA ANEB ZAMĚSTNANÁ ŽENA.....	29
3.1 Vztahy dětí k lidem z nejbližšího okolí.....	29
3.2 Poslání rodičů	30
3.3 Nátlak ze strany vlády na ženy v domácnosti	31
4 ZAMĚSTNANÁ ŽENA A RODINA	34
4.1 Ženy-matky na trhu práce.....	36
4.2 Harmonizace rodiny	38
5 SOCIOLOGICKÝ POHLED NA MĚNÍCÍ SE POSTAVENÍ ČESKÉ ŽENY VE SVĚTĚ PRÁCE V HISTORICKÉM PRŮBĚHU.....	43
5.1 Nezávislý názor na probíhající změny	44
6 PRAKTICKÁ ČÁST	47
6.1 Kvalitativní výzkum a jeho cíle.....	47
6.2 Cíle výzkumu	48

6.3 Kategorizace a kódování	49
6.4 Zásady provedeního výzkumu	51
6.5 Realizace výzkumu.....	51
6.5.1 Struktura rozhovoru s ženami.....	51
6.5.2 Dotazování účastníci.....	53
6.6 Analýza rozhovorů.....	54
6.7 Shrnutí rozhovorů a zhodnocení cílů.....	82
ZÁVĚR	86
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	88
SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ.....	89
SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ.....	90
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	91
BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE	92

ÚVOD

Začneme-li důkladně zkoumat postavení ženy ve společnosti v jednotlivých časových etapách, zjistíme, že se jedná o stinné stránky historie lidstva. Ženy byly diskriminovány v souvislosti s rodinným i pracovním životem. Neměly možnost volby a v mnoha případech se staly „otroky“ v domácnosti.

V současné době je situace poněkud jiná a samotné postavení ženy je mnohem více emancipované než v minulosti, nezávislé. Ženy mají možnost studovat a jsou-li schopné, mohou zastávat i významné pracovní funkce. Ovšem přeci jenom ani dnes nemají ženy fakticky stejné pozice (v práci ani ve společnosti) jako muž. Pokud bych svou pozornost zaměřila také jiným směrem než je Česká republika či Evropa vůbec, měly by mé poznámky katastrofální následky. To však není hlavním záměrem mé práce.

Rozdíly mezi ženou a mužem, je možné sledovat již v Bibli. Adam a Eva dělali všechny činnosti společně, až do doby, než Eva otěhotněla a později se musela o dítě starat. „Těžká“ práce zůstala na muži a žena věnovala veškerý svůj čas dítěti. Jejich činnosti se náhle diferencovaly. Pokud později nahlédneme do dalších (primitivních) společností i dnešní moderní západní společnosti, najdeme podobný model. Ženy dostaly funkci pečovatelek dětí. Vžily se stereotypy mezi mužskou a ženskou prací, což má za následek i obsazování pracovních míst.

Zajímavé názory převládají například v souvislosti s mateřstvím. V minulosti nebylo možné, aby v České republice zůstal na mateřské dovolené otec dítěte. Matka byla prakticky donucena zůstat doma a vzdát se své práce. Přitom o přivedení dítěte na svět nerozhodovala jen žena, ale i muž. Proč se měla žena jako první všeho vzdát?

Podle antropologů je v moderních společnostech pozice ženy na mnohem lepší úrovni než před sto lety a zároveň dnešní společenství klade důraz na sociální pouto mezi matkou a dítětem. Psychologové tvrdí, že se

v průběhu několika prvních let života dítěte vytváří sociální interakce mezi matkou a dítětem, která je základem jistoty a duševního zdraví dospělého jedince. I když nyní záleží na rodičích, kdo se bude o dítě starat (kdo zůstane na mateřské dovolené), nejde i v tomto případě o nátlak? Společnost stále žije v přesvědčení, že je pro dítě nejlepší láskyplná výchova od matky. Není to pouze další ze vžitých (neplatných) stereotypů?

Podle čeho se určuje, co je ženské a co mužské? Od útlého dětství nám jsou vštěpovány názory a vzory, které „sedí více pro dívky či chlapce“, včetně stylu oblékání (růžová pro holčičky, modrá pro chlapečky). Není pak divu, že muži mají při ucházení o práci na vysokém postu mnohem větší vyhlídky. Vždyť ženy jsou tak něžné, plné emocí a neschopné se prosadit.

Zaměstnané ženy se denně potýkají s nerovností, platovou diskriminací a v neposlední řadě sexuálními harašeními na pracovišti. Pronikání žen do vedoucích pozic je otázka několika posledních let. Zaměříme-li svou pozornost na prestižní a vysoce placená zaměstnání, objevíme tam především muže (týká se například právníků). Drtivé zastoupení českých žen najdeme v profesích, jakými jsou pečovatelky, učitelky, zdravotní pracovníce, pracovníce ve službách a podobně. V mnoha případech má vedoucí postavení i v těchto oborech muž. V oblasti školství se tato situace poté promítá ve fixaci genderových stereotypů v myšlení dětí.

Ovšem nejvíce jsou ženy v České republice diskriminovány z pohledu mzdy. Není výjimkou, že žena dostane za stejnou práci ve stejné pozici v průměru o 30 procent nižší plat než muž. „Vyjádřeno v číslech: zatímco průměrný vedoucí pracovník – muž pobíral 37.257 korun, vedoucí pracovník – žena jen 20.188 korun. Rozdíl činí 46 procent. Nejmenší rozdíl je pak mezi kvalifikovanými dělníky v zemědělství a lesnictví – 15 procent (10.924 korun oproti 9.257 korunám).“¹ Rozdíly ve mzdách jsou způsobené mimo jiné tím, že žena bývá vnímána pouze jako doplněk ke mzdě mužově.

¹ <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/33-postaveni-zeny-ve-spolecnosti-se-zamerenim-na-ceskou-republiku.html>

Role ženy ve společnosti je v mnoha ohledech také značně omezená. Přetrvávající tradiční model dělby práce v rodině, kdy se o péči o domácnost a děti stará především žena, je platný v mnoha českých rodinách. Naštěstí se podíl dělby práce v domácnosti u mužů zvyšuje. Jedná se však zejména o střední a mladší generace mužů.

Pozice českých žen se v některých ohledech zlepšuje, ale v jiných naopak stagnuje. Ovšem je třeba dělat rozdíly mezi postavením ženy ve „starší“ společnosti a vzít v potaz také možnost, že některým ženám současný stav vyhovuje – netouží po kariéře, úspěchu či finanční nezávislosti.

Ve své práci se zaměřuji na několik oblastí, mezi které patří historie rodiny a současně postavení žen v různých dobách, věnuji se sociální stratifikaci, v kapitole o rodičích a dětech se snažím čtenářům přiblížit, jaké jsou mezi nimi vztahy a jak jsou pro obě strany důležité a v neposlední řadě se zabývám zaměstnanou ženou a jejím postavením.

První tři kapitoly ve své práci věnuji problematice rodiny, protože i v současné době je ženina role ve společnosti úzce spjata s rodinou a vytvářením rodinného zázemí. I zaměstnaná žena je ženou, která má obvykle na starost svou rodinu, tak jak to po staletí vždy bývalo. Ženu a rodinu prostě nelze od sebe oddělit. I proto se v úvodu své práce zabývám krátkým historickým přehledem vývoje rodinných vztahů.

Cílem mojí práce je na základě zpracování teoretické i praktické části zjistit postavení žen ve společnosti z hlediska rodinného zázemí a jejich možnosti a motivací k uplatnění ve společnosti. Mým úkolem je zjistit, jak vnímají ženy středního věku v České republice svůj kariérový vliv, zda-li jejich kariéru ovlivnila rodina a děti či naopak, jaké postavení zaujímají v rodině a jak ony samy vnímají současné postavení žen v práci i ve společnosti. Moje zjištění budu realizovat pomocí hloubkového rozhovoru s ženami středního věku různých profesí pomocí kvalitativního výzkumu.

Ve své práci se tedy prvoplánově nezabývám zaměstnaností a kariérovým růstem ženy středního věku v současné společnosti, ani se

nepokouším o historické srovnávání poměrů současnosti s minulostí. Mým hlavním záměrem je zjistit, jak se žena v současné společnosti cítí a jak ona sama vnímá své možnosti uplatnění ve společnosti s ohledem na rodinu a rodinné zázemí.

Edukační (andragogický) přesah své práce spatřuji v tom, jak ženy samy tyto své možnosti vnímají a jak jsou motivovány k dalšímu vzdělávání s ohledem na své starosti v rodině a v péči o ni.

1 ZAMĚSTNANÁ ŽENA STŘEDNÍHO VĚKU V SOUČASNOSTI A KULTURNÍ KOŘENY RODINY

V úvodní kapitole své práce se budu věnovat biologickým a kulturním kořenům rodiny, protože se domnívám, že je důležité znát alespoň základní události, které se v minulosti odehrály. Vše souvisí se vším a jinak tomu není ani v případě postavení žen ve společnosti, rodině i práci. Žena se po celá staletí nejvíce realizovala především v rodině.

Pokusím se o nástin situace v rodinách v době kamenné, homérské, ve starověkém Římě, středověku a novověké rodině. Budu se zabývat především otázkami postavení ženy a muže či vývojem postojů společnosti k rolím muže a ženy v práci i rodině. Jaké rozdíly v jednotlivých obdobích panovaly? A kam postavení ženy směřovalo?

1.1 Pravěk rodiny

Člověk dnešního typu se vyskytoval již v mladší době kamenné a podle vědců je jisté, že žil ve skupinách. Tyto skupiny byly s největší pravděpodobností pokrevně spřízněné. *„Je možné, že jejich společnost byla společností klanovou, odvozovala svůj původ od společného mytického předka. Klan sdílí stejný náboženský kult, obývá společné teritorium, má vnitřní i vnější ekonomické vazby, uplatňuje pravidla dovolující, respektive zakazující jisté druhy sňatku. Klany jsou někdy zřízeny radou starších, která slouží v nutných případech jako soud.“* (Matoušek, 1993, str. 14)

Pokud se člověk zamyslí, tak je vlastně nepředstavitelné, aby byla lidská společnost neorganizovaná a neměla koordinované role jednotlivců. Nejmenší lidskou organizací je rodina. Vzhledem k tomu, že byla rodina vytvořena ve všech typech společností, předpokládá se, že existovala také v době kamenné. Tento fakt dokazuje například Malinowski svými výzkumy prováděnými v Melanésii: *„Dokázal, že i ve společnosti, v níž se neví, kdo je*

biologickým otcem dítěte, se lidé dělí do rodin a platí přesná pravidla, určující, které dítě ke které rodině patří. I když není znám skutečný otec, jeho roli zastává například matčin strýc.” (Matoušek, 1993, str. 14)

Jaké postavení měly v této době ve společnosti ženy, není zcela jasné. Proto zůstává tato otázka otevřená. „*Domněnka o existenci matriarchátu má oporu zejména v nálezech tzv. Venuší, obvykle malých hliněných sošek žen, jež nezpodobňovaly ideál ženské krásy, ale ženské tělo s výraznými mateřskými atributy. Jeden nález z celého souboru takových sošek u stěny chatrče vedl k hypotéze, že šlo o ochranná božstva rodiny.*” (Matoušek, 1993, str. 14)

V lovecké a sběračské společnosti se tvořily pouze malé rodiny. Porodnost byla malá. Matky dlouhou dobu kojily, což byla forma přirozené antikoncepce a někdy se praktikovaly i jiné antikoncepční metody či dokonce uměle vyvolané potraty. Frekvence sexuálních kontaktů mezi dospělými byla nízká. Rodiny se musely často stěhovat za zdrojem obživy a matka nemohla mít na starost více než jedno dítě. Při putování se matky musely starat jednak o dítě, a jednak nesly celý majetek rodiny. Muži měli v pohotovosti lovecké náčiní.

Situace rodiny se zásadně mění tzv. neolitickou revolucí, která probíhala kolem roku 8000 př.n.l. Lidé se začali usazovat na jednom místě, společnost se diferencovala podle majetku a vedoucí postavení ve společnosti a v rodinách získávají muži. V civilizovaných společnostech si je udržují až do našeho století. Rovněž začíná stoupat počet dětí v rodinách i počet obyvatel na jednotku území.

1.2 Předklasická doba

„V době předklasické, homérské, tj. v 8. a 7. století př.n.l., byla řecká společnost organizována podle širokých rodů. Rod, genos, byl soubor rodin, jejichž muži odvozovali svůj původ od společného předka, uctívali ho a používali jeho jméno. Rod měl krále, který byl představitelem kultu a nejvyšším politikem, neměl však kompetence hospodářské. Byl také nejvyšším

soudcem.

Na rozdíl od doby klasické měly ženy v těchto starších dobách větší volnost, mohly se například pohybovat na veřejnosti bez doprovodu. Rodina ovšem byla striktně patriarchální. Muži a ženy se oddělovali i při jídle, ale po skončení jídla mohly ženy k mužům přisednout. Mohly se účastnit rozmluv, mohly je někdy i řídit.” (Matoušek, 1993, str. 15) Žena měla na starost všechny obvyklé domácí práce. O přípravu masa se staral muž. Pravděpodobně se jedná o upomínku na loveckou tradici.

Tato doba byla nakloněna zejména mužům, kteří měli povolené konkubíny (otrokyně), mohli zavrhnout narozené dítě (pokud na něm našli vadu) apod. Muži byli svobodní a plnoprávní občané.

Postavení ženy v řecké společnosti bylo podřízené. *„Ženy se zdržovaly převážně ve vyhrazené části domu, ven vycházely co nejméně, v majetnějších rodinách obstarávali pochůzky a nákupy otroci. Ženy se vzdělávaly minimálně, jen doma a jen ve styku s ženskými členkami domácnosti. Vdaná žena pečovala o řádný chod domácnosti, co bylo za zdmi jejího domu se jí nemělo týkat. Muž pobýval doma málo, s ženou komunikoval také málo, žádoucí počet pohlavních styků s legitimní manželkou musel mužům doporučovat zákonodárce, aby bylo pojištěno narození legitimního mužského dědice.” (Matoušek, 1993, str. 16)*

Nerovnoprávná byla také situace při rozvodu. Muž se mohl rozvést bez všech formalit, žena se musela obrátit na státního úředníka, který posoudil její důvody rozvodu.

1.3 Rodina ve starověkém Římě

Rodinu ve starověkém Římě vystihuje citát římského právníka Ulpiana: *„Otcem rodiny je nazýván ten, kdo má v domě právo vládnout, a tímto jménem je nazýván oprávněně, i kdyby neměl syna. Neboť není takto označena pouze jeho osoba, ale i jeho právo.” (Matoušek, 1993, str. 17)* Z citátu jasně vyplývá, že na patriarchální povaze rodiny římská společnost nic nezměnila.

V době, kdy přišla do římské republiky krize, se do „krize” dostala

i římská rodina. „Už dvě století předtím se dají zaznamenat **příznaky měnicího se postavení žen**. Jistý francouzský historik pořídil soupis 1000 nápisů na římských náhrobcích a našel mezi nimi malou skupinu ženských, na nichž byla uvedena profese zemřelé. Nemajetné ženy mohly podle toho pracovat jako švadleny, porodní báby, kojné, kadeřnice, písařky, sekretářky, vychovatelky, obchodnice a modistky; v souboru se našly dokonce čtyři lékařky. (V novověké Evropě bylo ženám lékařské vzdělání zpřístupněno až na konci 19. století). V Římě ženy nepracovaly nikdy v oblasti práva a povolání bankéře jim bylo zapovězeno zákonným ustanovením. Majetné ženy mohly spravovat svůj vlastní majetek, zaměstnávaly pro ten účel zvláštního správce, prokurátora. Na rozdíl od žen v klasickém Řecku se římské ženy prosazovaly i v politickém životě.” (Matoušek, 1993, str. 17)

Dějiny ženské emancipace byly historicky doloženy starověkým Římem. „Mužská reakce na svobodomyšlné projevy žen byla ostrá; když nepomohly pokuty, byly i ženy z nejvznešenějších rodin vypovídány do vyhnanství, aby nedávaly špatný příklad.“ (Matoušek, 1993, str. 18) Co se týče rozvodů, tak jich bylo ve starém Římě mnohem více než v Řecku. Po právní stránce byly rozvody snadné.

1.4 Rodina ve středověku

„O Slovanech víme, že po příchodu na naše území (okolo 5. století n.l.) žili v malých vesnicích a v hradištích chráněných dřevěnými palisádami. Provozovali extenzivní zemědělství střídající obdělávané plochy po jejich vyčerpání. Slovanská rodina byla patriarchální. V době pohanské mohli mít význační mužové více žen. Mnohoženství bylo tolerováno mnoha staršími společnostmi, bylo však ve všech výsadou bohatých a mocných.” (Matoušek, 1993, str. 19) Proti mnohoženství se snažilo bojovat křesťanství. Ovšem začátky boje se s velkým úspěchem nesetkaly.

Křesťanství byla nejvlivnější ideologie evropského středověku a jeho vliv se uplatňoval na rodiny i jednotlivce. Stále však platí, že vedoucí postavení

v rodině a ve společnosti měl muž.

1.5 Novověká rodina

Ještě před začátkem buržoazních revolucí odsuzovali evropští myslitelé nezámem o rodinu a žádají její posílení skrze státní moci či panovníka. Myslitelům se nelíbilo odkládání dětí do nalezinců, odesílání malých dětí na učení do cizích rodin, špatně vedené internátní školy a další. Na konci 18. století přichází Robert Malthus se svou vizí o přelidněnosti země a omezených zdrojích obživy. Vznáší požadavek o omezení počtu v rodinách a v průmyslově vyspělých zemích začíná docházet ke změnám.

Revoluce za občanskou rovnost se týkala i občanských práv žen. *„Proces ženské emancipace začal fakticky dlouho předtím, než byl feministickým hnutím za první Francouzské revoluce deklarován.“* (Matoušek, 1993, str. 22)

„Už v době renesanční byla ženám ze středních vrstev dostupná některá povolání, o která muži jeví malý zájem. Ženy prodávaly v drobném plátno, obchodovaly na tržištích a v kotcích s kořením a jinými potřebami do kuchyně jako hrstnice nebo kochyně, šily nebo prodávaly punčochy, rukávce a okruží a jiné oděvní součástky, tkaly a rozvázely po jarmarcích šlojře a roušky. Moralisté vypočítávající povolání vhodná pro ženy o této živé aktivitě v obchodu mlčeli. Nedala se sice ani popřít, ani zakazovat, ale nehodila se do patriarchálního schématu, do něhož zarámovali život počestné měšťanské rodiny.“ (Janeček, 1987)

*„Hnutí za ženskou emancipaci formulovalo své cíle nejdříve ve Francii a v Anglii. V roce 1791 vydává v Paříži Olympie de Bourges spisek Práva ženy a občanky považovaný za první artikulaci vznikajícího feminismu. Žádá se v něm naprostá rovnost mužů a žen před zákonem a mj. i právo na zcela svobodnou volbu manželského partnera, určenou pouze citovou náklonností.“*²

² V předešlých obdobích byl manžel ženě vybrán na základě soutěží či určen otcem dívky. V Řecku nutila muže ke sňatku společnost. Ke sňatkům docházelo především kvůli mužského následovníka a majetku.

Tak je formálně dovršen proces připravený od 12. století, kdy trubadúrská poezie začala slavít kult citového vztahu muže k ženě.” (Matoušek, 1993, str. 22) Patriarchální rodina se začala rozpadat. Zrovnoprávňování žen je však záležitost dodnes neukončená.

„Novověká industrializace přenesla pracovní místo z rodiny do továrny a soustředila obyvatele do měst. Ani zemědělství nemohlo zůstat u rodinných farem, větší farmy také koncentrovaly větší množství pracovníků. Zavedení povinné školní docházky odvedlo děti na větší část dne z rodin. Na přelomu 19. a 20. století začaly pracovat v průmyslu ženy, někdy i děti. Tím se stala domácí práce pro ženu přítěží, neměla totiž na trhu práce žádnou hodnotu, izolovala ženu od společenského dění a bránila jí v přirozeném spojení s přírodními ději, které žena měla na venkovské usedlosti. Na trhu práce žena měla a dosud má horší postavení než muž. Větší pracovní zatížení žen, které nebylo kompenzováno žádnými výhodami, vedlo k většímu tlaku ženských hnutí a také v rodinách vyvolalo větší napětí.

Muž přestal být jediným živitelem rodiny. Rodina ztratila pevný společenský statut daný povoláním svého přednosty. Prestiž muže v rodině začala klesat. Ve veřejném prostoru začal proces stírání rozdílů mezi muži a ženami.” (Matoušek, 1993, str. 23)

Změnil se pohled na uzavírání sňatků, které přestaly být určovány jinými zájmy než přáním snoubenců žít společně. Došlo k větší společenské mobilitě, což znamená možnost uzavřít sňatek mezi různými vrstvami a třídami.

Nová doba přinesla také osvobození od starých vazeb na společenskou třídu i na místní komunitu. Lidé nejsou podřízeni vrchnosti či církvi.

Dnešní rodina si udržela svou funkci zejména kvůli nejmenším dětem. Jinak je místem uspokojení, přerozdělováním ekonomických hodnot a odpočinku. Fungující rodina poskytuje útočiště dítěti, muži i ženě. Rodina je společenství, které dává příležitost k uplatňování trvalých hodnot.

Pro industriální společnosti naší doby jsou příznačné tyto trendy týkající se rodin:

- tendence odkládat sňatky a rození dětí na dobu co nejpozdější;
- tendence ve větší míře zakládat rodinu neformálně, bez legálního sňatku³;
- zvyšování rozvodovosti;
- pokles ochoty lidí po rozvodu vstupovat do dalšího svazku a mít další děti;
- tendence omezovat počet dětí v rodině, případně nemít děti vůbec;
- prodlužování doby, po kterou děti a rodiče žijí spolu⁴.

(Matoušek, 1993, str. 24)

Uvedené trendy ukazují na to, že začíná sílit především prosazování individuálních zájmů. Rodinné zájmy ustupují do pozadí. Mezi hypotézy, které tento jev popisují, patří mimo jiné emancipační hnutí žen, větší ekonomická a společenská aktivita žen a dostupnost interrupcí. V závislosti na zvyšující se ekonomické a společenské aktivitě žen se snižuje úloha mateřská.

³ Tato nesezdaná soužití jsou spokojenější než sezdané páry, ale v čase méně stabilní. Proto některé vyspělé státy upravují legislativu tak, aby chránila zájem dětí narozených nesezdaným partnerům.

⁴ Platí pro Evropu, nikoliv pro USA.

2 ZAMĚSTNANÁ ŽENA, RODINA A SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE

Otázkám sociální nerovnosti se nevěnují pouze sociologové, ale svůj výklad přináší i teorie ekonomické, politologické a další. Co je to sociální nerovnost nebo jak vzniká, dokáže vysvětlit i naprostý laik. Každý z nás dokáže určit nebo by to alespoň měl umět, kde se nachází ve společnosti tzv. nahoře a dole. Při společenském styku a každodenních sociálních výměnách můžeme poznat, jestli je ten druhý společensky výš či níž.

„Otázka jistoty a nejistoty v lidském životě, úzkosti a obrany proti ní je otázkou nepochybně základní.“ (Matějček, 1994, str. 11) Chceme-li být v životě úspěšní, je třeba mít svou teorii sociální mobility. Bude nám k tomu sloužit vzdělání, konexe nebo něco jiného? Podle masmédií je cílem každého z nás úspěch. *„A základním projevem úspěchu je postup po stupních sociální stratifikace.“* (Možný, 1999, str. 79)

2.1 Sociální stratifikace

„Parsonsova koncepce rodiny, jež jen zjemnila a formalizovala konzervativní představu přirozené dělby rolí mezi mužem a ženou, chápe jako podstatný atribut mužské role integrovat rodinu do širší společnosti na co nejvyšší příčce stratifikační stupnice. Podmínkou pro to, aby měl muž šanci uspět, je omezení počtu rolí určujících rodinný status na jednu rodinu, což zároveň funkcionálně racionalizuje konzervativní uspořádání uvnitř rodiny: odstraňuje to soutěživost v páru a zvyšuje rodinnou solidaritu. Při měření sociální stratifikace to současně odpovídá otázku po přiměřené analytické jednotce: status muže a status rodiny totožné stačí stratifikačně zařadit muže a je zařazená i celá (nukleární) rodina. První český reprezentativní výzkum sociální stratifikace úspěšně vyšel z tohoto předpokladu.“ (Možný, 1999, str. 81)

Došlo k prudkému nástupu žen do výdělečných zaměstnání, vzestupu počtu rozvodů a zvyšujícímu se podílu rodin se ženou na místě tzv. přednosta

domácnosti i vzestupu ženského sebevědomí. Na sociologicky reprezentativním fóru se těmito změnami a problémy s tím souvisejícími zabývala Joan Acker. „*Základní odpověď, hájící konzervativní postoj, představuje stať Ženy a třídní analýza: obrana konvenčního pojetí*, kterou uveřejnil John H. Goldthorpe ve své práci s názvem *Sociology*.“ (Možný, 1999, str. 82) Účastníci diskuze odpovídali na otázku, jestli mohou manželé náležet k různým společenským třídám. Podle toho identifikoval Norman Stockman šest možných pohledů na situaci, z nichž dva předpokládají kladnou a čtyři zápornou odpověď.

2.2 Sociální stratifikace podle Stockmana

Ivo Možný ve své publikaci cituje stratifikaci podle Stockmana:

1. Jednotkou třídní analýzy je nutně rodina. Cílem stratifikace je pochopit strukturu životních šancí a vysvětlit diferenciaci v jednání, postojích a světových názorech. To vše je opřeno o rodinu, která zaručuje i sociální stabilitu v čase tím, že skrze socializaci dětí stabilizuje kontinuitu třídního uspořádání. Nejspolehlivějším indikátorem postavení rodiny je přirozené postavení muže. Ženin příjem má pouze doplňkovou povahu, a i když je její zaměstnání pro rodinu významným ekonomickým přínosem, už vzhledem k existující sexuální segregaci povolání má jen velmi omezený vliv na třídní zařazení rodiny.

2. Druhý pohled se dívá na situaci opačně. Manželé nejen mohou, ale prakticky velice často svým povoláním k různým třídám nebo stratifikačním vrstvám i náleží. Jednotkou analýzy nemůže být rodina už jen proto, že všeobecná zaměstnanost žen vnáší do rodiny dvojitý odkaz k ekonomické makrostrukturaci společnosti. Jsou to individua a nikoli domácnosti a rodiny, kdo přímo obsazují konkrétní pozice v profesní struktuře, kdo prodávají svoji pracovní sílu na trhu práce či tam naopak pracovní sílu nakupují. Jednotkou analýzy je jedinec, který se zařazuje podle toho, jakou zaujímá pozici v rámci formální ekonomiky.

3. Bez ohledu na to, zda mají manželé povolání různě umístěná v třídní struktuře, jednotkou stratifikace zůstává rodina. Zařazuje se podle kombinace jejich zaměstnání včetně kombinace se ženou v domácnosti. Logickým důsledkem tohoto pojetí je, že vertikální kontinuum stratifikace se rozpadá do modelu diskrétních prvků. Smíšené rodiny jsou jiné než rodiny stratifikačně homogenní. Šance, které různé rodiny svým členům připravují, jsou různé povahy a nedají se lineárně seřadit.

4. Východiskem posledního modelu je požadavek, aby se při stratifikačním uspořádání profesních seznamů přestalo abstrahovat od pohlaví. Je nutno vytvořit segregované žebříčky povolání. Po zařazení jednotlivých povolání je třeba vycházet z toho, že na sňatkovém trhu se vybírají páry se zhruba rovnocennými zdroji a stejného životního stylu. Vyskytuje-li se tedy častěji určitá profesní kombinace mezi povoláním muže a povoláním ženy, přináší to informaci, že tato dvě povolání zaujímají v segregovaných žebříčcích zhruba stejnou úroveň, i když na žebříčku univerzálním či na žebříčku opačného pohlaví mají výrazně vyšší anebo nižší zařazení.

5. Feministická kritika otevřela na počátku sedmdesátých let diskuzi nárokem, aby dále nebyla ignorována vzrůstající zaměstnanost žen: profesní status vdaných žen je nutno integrovat do teorie tříd. V druhé polovině osmdesátých let postoupila feministická kritika dál, až k požadavku opustit radikálněji zakotvení sociální struktury v placených povoláních, protože to vylučuje z hodnocení ženskou práci v domácnosti a marginalizuje ženy, které se mu cele věnují. Ženy se v určitém období svého života velmi často dostávají do postavení manželky, jež je postavením třídním. Na základě výrobních vztahů, do nichž vstupují, tvoří vlastně manželé a manželky samostatné třídy, přičemž roli vykořisťovatelské třídy hrají manželé: zejména pokud pracují jen ve své domácnosti, jsou manželky svými muži vykořisťovány. Další rozvinutí tohoto pohledu poukazuje na to, že rodinu nelze považovat za analytickou jednotku tříd či vrstev také proto, že je nejen sférou nerovnosti, ale i mechanismem přenosu nerovnosti mužů a žen při rodinném předávání

ekonomického i kulturního kapitálu. Jak ekonomický, tak kulturní kapitál je v rodině z hlediska pohlaví distribuován a při mezigeneračním transferu redistribuován asymetricky.

6. Do poslední skupiny postojů zařazuje Stockman ty postoje, které právě s odkazem na obtíž odpovědět uspokojivě na otázky kolem přiměřenosti rodiny či jednotlivce jako analytické jednotky sociální stratifikace poukazují na nutnost radikálně nového promyšlení stratifikačních teorií. Patří sem autoři, kteří zastávají názor, že vidění společnosti skrze ortodoxní koncepce třídní struktury či stratifikačních systémů ztrácí smysl. Stockman ovšem sám poukazuje na to, že výzkumy veřejného mínění dokládají setrvalou percepci společnosti prismatem třídních rozdílů a považuje debatu za uzavřenou. (Možný, 1999, str. 82)

2.3 Třídní rozdíly v rodinném chování

Třídní rozdíly v rodinném chování popisuje nejlépe britská sociologie, jejichž výzkumy a analýzy se opírají o dlouhodobě zavedenou *General Register's standard classification of occupations*. Tento registr rozděluje všechna povolání do pěti tříd, jejichž **český překlad není žádoucí**, protože české výrazy mohou být chybně vztahovány k české realitě. Česká společnost má odlišnou detonaci i konotaci.

Jen pro úplnost zde uvádím pět tříd podle britského registru *General Register's standard classification of occupations*:

- I Professional
- II Intermediate
- IIIN Skilled non-manual
- IIIM Skilled manual
- IV Partly skilled
- V Unskilled.

2.3.1 Třídní rozdíly v reprodukčním chování

Třídní rozdíly v reprodukčním chování popisuje zajímavým způsobem John H. Goldthorpe (pozn. autora: v návaznosti na *General Register's standard classification of occupations*).

Podle něj vykazují největší homogamii nejvyšší a nejnižší třída. Velké rozdíly jsou zjišťovány ve sňatkovém věku, kdy ženichům z třídy I. bylo při prvním sňatku 25,8 let a nevěstám 26 let. Ženichům z třídy IV. bylo 23,2 let. V. třídě se věk sňatku zase zvyšoval.

Co se týče těhotenství před dvacátým rokem věku bylo u žen z tříd III. a V. více než dvakrát pravděpodobnější než u těch, jejichž manžel pocházel z třídy I. či II. Tento fakt je podmíněn zjištěním používání antikoncepce. Jako nechtěné těhotenství nejčastěji označovaly ženy pocházející z nejnižší sociální třídy.

Rozdíly je možné vyzorovat rovněž u preference kojení před umělou výživou: 32 procent matek provdaných za muže z třídy I. kojilo v prvních pěti měsících mateřství, z ostatních nemanuálních tříd to bylo 16 procent a u manuálních tříd pouze 8 procent.

Dalším ukazatelem třídních rozdílů v reprodukčním chování je počet dětí v rodině, což je podmíněno také historicky. „Nejdříve počaly omezovat počet dětí vyšší třídy. Až do poloviny 19. století měly děti více než chudé rodiny. V těch ale díky lepším se zdravotním a sociálním poměrům v druhé polovině 19. století dětí rychle přibývalo, střední třídy začaly počet dětí omezovat a na počátku tohoto století to byli chudáci, kterým se rodilo dětí nejvíce. Po první světové válce se uvědomělé užívání antikoncepce nejdříve rozšířilo do třídy IIIN, tedy nižší střední nemanuální, a v procesu dalšího všeobecného poklesu porodnosti začalo ubývat dětí v dělnických rodinách a nakonec i na vesnici.” (Možný, 1999, str. 86) Podíváme-li se na rodinu dnes, zjistíme, že nejvíce dětí se rodí v sociálních skupinách na okraji společnosti nebo naopak v rodinách na horním konci stratifikačního žebříčku. „V první

vládě České republiky pětina ministrů měla tři a více dětí, a velkou rodinu jako hodnotu si dopřávají i mediální celebrity.” (Možný, 1999, str. 87) Příkladem je hollywoodský pár Angelina Jolie a Brad Pitt, kteří mají celkem šest dětí (tři biologické a tři adoptované) a podle informací z Hollywoodu očekávají pravděpodobně další dvojčata.

„Na sociální třídě závisí i přítomnost manžela u porodu: britská šetření zjišťují pravidelný sestup od 54 % ve třídě I. po 16 % ve třídě V.” (Možný, 1999, str. 87)

Co se týče úmrtnosti ve středním a vyšším věku je podstatně vyšší v dělnické třídě, což se dá částečně vysvětlit pracovními úrazy či jinými zdravotními riziky dělnických povolání. Další vysvětlení pak poskytuje požívání alkoholu, tabáku a celkový životní styl této třídy.

2.3.2 Třídní rozdíly v péči o děti

Při tomto třídění budu vycházet z longitudinálního výzkumu Johna a Elizabeth Newsons, kteří k poznání třídních rozdílů ve stylu péče i dítě použili klasifikaci *Generálního registru*. Podle něj matky z dělnických tříd (tj. Třídy IIIM, IV a V) na dítě častěji křičí, „dostane od nich na zadek”, hrozí mu autoritativní postavou (například otcem dítěte) nebo používají jiné výhrůžky (například, že dítě matka opustí apod.). Na druhou stranu je důležité zmínit, že se málo těchto hrozeb uskuteční.

Při zjišťování toho, ve které třídě se otec o dítě nejvíce stará, se dospělo k závěrům, že nejnižší podíl otce je ve třídě V., nejvyšší ve třídě IIIN.

V dělnických rodinách jsou chlapci přísněji trestáni než děvčata a zároveň byla zjištěna vyšší míra agresivity mezi chlapci a děvčaty.

2.3.3 Třídní rozdíly ve vzdělání

Třídní rozdíly se objevují také ve vzdělanostních šancích. Rodina hraje

ve vývoji individua důležitou roli a ovlivňuje jeho životní šance skrze kulturní kapitál, vzdělání a kultivovanost rodičů, ekonomický kapitál a sociální kapitál rodiny.

1. *Kulturní kapitál*: Kulturní podmínky, které spoluvytvářejí jeho výkon ve škole, rozhodují o jeho úspěchu při zkouškách. Tím se mu otevírají nebo naopak zavírají dveře k dalšímu (vyššímu) vzdělání a skrze ně k určitým druhům povolání a společenskému postavení.

2. *Vzdělání a kultivovanost rodičů*: Vzdělání a kultivovaní rodiče stimulují a podporují své dítě při vzdělání a jeho rozvoji. Určité dovednosti a schopnosti jsou však zabudovány už v samotném dítěti.

3. *Ekonomický kapitál*: Finančně dobře zabezpečená rodina, může dítě podporovat již od jeho útlého dětství. Například mu koupí stimulační hračky, poskytne mu možnost cestování a poznávání nových kultur, zajistí mu kvalitnější stravu či ho naučí rozmanité sporty a další. Rozhodující význam má také bydlení, které si může rodina s většími finančními prostředky dovolit. Dítě může mít vlastní pokoj, pracovní stůl atd. Roli hrají i “lepší kamarádi-sousedé”, kteří jsou rovněž zvýhodněni.

4. *Sociální kapitál*: Sociální kapitál rodiny značí konexe, výhodné styky, známosti a přátelé. Například spolužáci z lepších rodin či na univerzitě rozšiřují okruh svých známých a vytvářejí síť tzv. vzájemné podpory celoživotní hodnoty. Tímto způsobem se zvyšuje jejich šance na výběr vlastního manželského partnera z okruhu rodin třídně si blízkých. (Možný, 1999, str. 89)

2.3.4 Třídní rozdíly v České republice

Až do konce osmdesátých let ukazovaly rozborů rozdílů příjmové diferenciaci v České republice, že jsme společnost malých sociálních rozdílů. V současné době je situace poněkud jiná. Příjmová diferenciaci se otevírá v nově uvolněném prostoru a kontury třídní struktury jsou již zřetelně vidět.

Česká sociologie věnuje výzkumu vlivu třídního původu na šance dětí

a mechanismy vlivu rodiny na školní úspěch dětí stále větší pozornost. Ovšem výsledky můžeme vzhledem k povaze věci očekávat nejdříve za deset let po zahájení práce.

3 RODIČE, NEPOSTRADATELNÁ MATKA ANEB ZAMĚSTNANÁ ŽENA

Dříve než přistoupím k samotné kapitole o zaměstnanosti žen, jejich pozici na trhu práce jako matek či k postojům společnosti na jejich úlohu v životě i práci, je důležité si uvědomit, že pokud se žena rozhodne z vlastní vůle pro rodičovství, měla by si určit své priority.

To ovšem neznamená, že je žena nucena zastávat konzervativní stanovisko (viz. podkapitola **4.1.1 Ženy-matky na trhu práce**) a uvázat se s dítětem v domácnosti. Řada žen dokáže vychovávat své dítě a zároveň se věnovat práci. Nicméně zvládnout rodinu i práci není snadné. Na druhou stranu dokáže-li žena obojí šikovně spojit, může být nakonec pracující žena pro dítě přínosem.

Některé ženy se rozhodnout neopustit své zaměstnání také z toho důvodu, protože se obávají toho, že o něj přijdou a trh práce jim už neposkytne další příležitost. Dilema mezi dítětem, jehož vztahy se v průběhu kontaktu s matkou a dalšími lidmi z jeho nejbližšího okolí utváří, a prací se tak stále zvětšuje.

3.1 Vztahy dětí k lidem z nejbližšího okolí

Většina rodičů si přeje, aby bylo jejich dítě emocionální a vnímavé. Dítě, které dokáže dávat najevo přirozené lidské city a umí citlivě vnímat potřeby druhých lidí. Pokud bude dítě rozumět druhým lidem, tak budou mít i tito druzí lidé důvod přijímat jej s porozuměním a sympatií. Dítě by nemělo být příliš přecitlivělé, ale zdravě citové. Jestliže je dítě přiměřeně citové, tak by z něj měl vyrůst zodpovědný člověk, který se dokáže ovládat a navíc se dokáže uplatnit mezi ostatními lidmi. „*Mělo by se umět smát a mít radost z radosti druhých, mělo by umět plakat s plačícími, ale mělo by prožívat smutek i bolest i strach, když je pro to důvod, a ne hned, když zavane pouhý vánek životní nepřízně.*“ (Matějček, 1996, str. 90)

Tyto schopnosti se formují a rozvíjí téměř od samého počátku, kdy dítě koexistuje se „svými lidmi“. To znamená s lidmi, kteří k dítěti patří a mají k němu hluboký citový vztah. První takové soužití nastává v těle matky s plodem, pokračuje kojením, chováním dítěte v náručí, úsměvy, akcí a reakcí mezi dítětem a okolím atd. Dítě potřebuje mít jistotu k těm, kteří se pohybují v jeho životě. Pro dítě má tato jistota zásadní význam pro utváření prvotního a citového vztahu k „jeho lidem“. S největší pravděpodobností rozhoduje jistota získaná v jeho kojeneckém a batolivém věku o tom, jaké bude mít dítě v budoucnu vztahy k druhým lidem. Jedná se i o vztahy sexuální, jelikož na rovině primárních citových vztahů vždycky dítě vychováváme i sexuálně. Je velmi důležité si to uvědomit, ale zároveň je nutné poznamenat, že neexistuje zaručený návod na to, co je správné a co naopak správné není. Každé dítě je individuum, které potřebuje něco jiného a v jiné míře (pohlazení, políbení, zamračení, pokárání aj.). Stejně tak jsou individua i rodiče.

Dítě nelze vychovávat jen podle předepsaných pravidel v nějaké příručce. Život nás nutí dělat kompromisy a navíc při citové výchově dítěte si mnohdy ani sami neuvědomujeme, že dítě vychováváme. Citová výchova nemusí být nutně plánovitá, protože city nejlépe projevíme tak, že se chováme upřímně a bezprostředně.

3.2 Poslání rodičů

Pro dítě je přirozené přijímat různé modely chování lidí, kteří jsou v jeho nejbližším okolí. Mezi nejvýznamnější vzory patří jistě rodiče. Dítě ovlivňuje takřka všechno, co vidí, slyší a cítí a to zcela přirozeně a bez vnucování. Dítě vnímá, jestli se lidé chovají „žensky“ nebo mužsky, jak se na sebe usmívají nebo mračí, jak spolu komunikují, jak si projevují přízeň a něžnost, jak se líbají i jak dávají najevo vzájemnou (i jednostrannou) sexuální přitažlivost. Přijímá od nich jejich názory na druhé lidi – kritiku (kladnou i zápornou), pohoršení. Záleží i na tom, co v sexuálním zájmu a v sexuálním chování samotného dítěte jeho rodiče rádi vidí nebo se jim protiví, za co se má dítě stydět a co je podle nich normální, o čem se doma smí mluvit a co je tabu.

Při výchově bychom se neměli neustále stylizovat do nějakých rolí, ale měli bychom se chovat přirozeně a upřímně. Měli bychom projevit svou ženskou nebo mužskou citovost, v sexuálním chování bychom se měli projevovat jemně a čistě.

Rodiče by měli dítěti poskytnout citovou přípravu a vzor citového ženského a mužského chování. O vzdělání, předávání nových informací a vyučování se mohou rodiče podělit se školou, která mimo to často plní i funkci sexuálního poučení, jelikož mnohým dětem se tyto informace ze strany rodiny nedostanou.

Pokud dítě nemá dobrý základ v citové přípravě ani v modelu ženského a mužského chování, pak mu s největší pravděpodobností ani sebelepší vzdělání nepomůže tomu, aby prožilo plnohodnotný prožitek vlastní sexuality. Zajisté je i takový člověk schopen sexuálního uspokojení sebe i svého partnera, ale je o mnohé ochuzený.

V případě, že se dítěti dostalo všeho dobrého na úrovni vztahů i modelů ženského a mužského chování, pak se nemusíme obávat ani špatného vlivu okolí. Dítě by se mělo na okolní svět připravit, ne se od něj izolovat.

3.3 Nátlak ze strany vlády na ženy v domácnosti

I když předešlé dvě podkapitoly pojednávají o důležitosti rodiny, vlivů matky i otce na dítě a výchově vůbec, je důležité si uvědomit ještě jednu věc. Řada českých rodin si nemůže dovolit matku v domácnosti, protože jim to zkrátka nedovoluje ekonomická situace. Pracujícím rodičům tak nezbyvá nic jiného, než mateřskou „dovolenou“ co nejvíce zkrátit a dítě svěřit do rukou vychovatelek v mateřských či jiných školách a institucích.

Se zajímavým názorem přišel novinář, publicista a člen Sdružení Ferdinanda Peroutky pan Ferdinand Peroutka, jr., který kritizuje postoje německé vlády, od které přebírá Česká republika různé sociální experimenty. *„Hlavním cílem německé vlády, která v rodinné politice prosazuje radikální změnu paradigmatu, není vytvoření lepších podmínek pro nerušenou výchovu*

děti v rodinách, ale podpora enormního nárůstu míst v zařízeních denní péče o děti. Jde o úplný odvrát od tradičního vzorce rodiny s mužem živitelem a matkou vychovatelkou. Matka je v nové rodinné politice tlačena do kontinuálního pracovního poměru, údajně proto, aby nedocházelo k dequalifikaci a znehodnocování lidského potenciálu. Má se tak dospět k tzv. produktivistickému modelu, v němž se z rodiny stane poslušná děvečka trhu práce. Jako podpůrný argument uvádí současná ministryně pro rodinu Ursula von der Leyen další nehoráznost: matky prý frustrovaně sedí doma, nemají ke svému dítěti vztah, nechávají ho sledovat televizi a cpát se sladkostmi.

Podle německé Zprávy o dětech a mládeži prý již kojenci prahnou po jisté autonomii, chtějí se od matky vzdalovat a mít příležitost čerpat nové poznatky od okolí. Aby se frustrované matky po porodu co nejrychleji vrátily do pracovního procesu, prosazuje vládní šéfekonom Bert Rürup odstranění dvouletého rodičovského příspěvku a jeho nahrazení dvanáctiměsíční náhradou platu. Spolu s exministrýní pro rodinu Renate Schmidt chtějí na pozitivní vývoj západního Německa roubovat pozitivní prvky bývalé NDR – čímž je míněn nadbytek míst v zařízeních pro předškolní děti – dědictví po východoněmeckém režimu. Tak má být v celém Německu dosaženo desetinásobného zvýšení počtu míst v předškolních zařízeních pro děti do tří let. Ze 4 % míst pro tyto děti v roce 2002 má dojít do roku 2013 k nárůstu na 55 %, zatímco oprávněně kritizovaná strategie EU doporučuje jen 35 %. Tak má v Německu dojít ke zřetelnému nadřazení zaměstnanosti matek nad výchovu jejich vlastních dětí, přičemž rodiče, kteří se tomuto trendu nepřizpůsobí, zjevně nemohou čekat od státu žádnou shovívavost. Tak také – via východní skanzen a západní diktát trhu – pašují berlínští byrokraté marxleninskou státní péči o nejmenší děti znovu do evropského prostoru.“

(<http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/136338-matka-nebo-poslusna-devecka-trhu-prace/>, citace z 20. února 2012)

Ferdinand Peroutka, jr., si dále myslí, že v Česku není situace o nic lepší. „Je pravda, že v současné době existuje zvýšená poptávka po místech ve

školkách. Má to ovšem dva důvody: za prvé se zbytečně mnoho předškolních zařízení kvůli demografickému propadu v minulých letech zrušilo a za druhé konečně nastal alespoň náznak kýženého babyboomu, jímž by se mohla částečně vylepšit bilance staří – mladí. Je potěšitelné, že ani za tohoto stavu si zodpovědní rodiče nedají líbit import trendů, odcizujících děti rodinám. A že naopak žádají od státu pochopení, že těžiště péče o předškolní děti vždy bylo, je a bude na nich. A že za tuto službu státu (výchovu daňových poplatníků) požadují alespoň spravedlivou minimální podporu. Pohybují-li se investice rodiny do výchovy jednoho dítěte okolo dvou a půl milionu korun, nejsou tři tisícovky měsíčně (36 tisíc ročně) směšný pakatel? “

(<http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/136338-matka-nebo-poslusna-devecka-trhu-prace/>, citace z 20. února 2012)

4 ZAMĚSTNANÁ ŽENA A RODINA

„Zaměstnání jako všeobecně převažující způsob produkce statků a obživy člověka a jeho rodiny se vynořilo historicky poměrně nedávno a těsná asociace práce se zaměstnáním se ustanovila až nějaký čas po revoluci. Tato asociace zastírá skutečnost, že podstatný podíl práce je vykonán mimo zaměstnání a většinu z nich, že vykonávají ženy. Podle odhadů Světové organizace a práce připadají na ženy, které tvoří zhruba polovinu lidstva, dvě třetiny odpracovaných hodin, deset procent vyplacených mezd a jedno procento vlastnictví majetku. Ten nepoměr mezi prací a příjmem i majetkem je dán právě povahou rozdílu mezi prací a zaměstnáním.“ (Možný, 1999, str. 149)

Pro ujasnění uvádím definici pojmu práce a pojmu zaměstnání:

1. **Práce** – jakákoliv lidská činnost, která manipulací s věcmi či symboly produkuje službu a statky člověku užitečné.
2. **Zaměstnání** – tento pojem označuje smluvně regulovanou směnu práce za mzdu. Zjednoduše se dá říct, že zaměstnání = placené zaměstnání.

Na počátku sedmdesátých let, kdy došlo k velké expanzi feministického hnutí, se začal klást nemalý důraz na ekonomickou nezávislost žen. V praxi se jednalo o zaměstnání žen s vlastním příjmem. Tato specifická a historicky jedinečná situace se objevila v západních společnostech. V té době začaly do společnosti vstupovat první generace žen, pro kterou bylo vysokoškolské vzdělání obvyklé a nemohla se smířit s postavením jejich matek, které byly lapené familiární orientací společnosti padesátých let v předměstské domácnosti.

Cílem feministického hnutí bylo prosazení nároku na jejich vlastní bankovní konto, na které je pravidelně poukazována jejich zaměstnanecká mzda. Toto je mělo oprostít od závislosti na manželovi, který jako jediný bankovní konto spravoval a musel šek nejprve podepsat. I když se jednalo o „jemný rozdíl“, byl vnímán jako rozdíl mezi svobodou a pokořující

závislosti.

Feministické hnutí zároveň prosazovalo, že neplacená práce v domácnosti je práce sociálně stejně relevantní a individuálně stejně náročná jako práce mužů v zaměstnání. Vzhledem k tomu, že má práce v domácnosti pouze užitnou hodnotu a nikoliv tržní, byla kapitalismem degradována na práci druhořadou. Feminismus se v kritice kapitalistické společnosti na přelomu šedesátých a sedmdesátých let přiblížil těsně k marxismu.

„Dobová artikulace problému však poněkud zastírá skutečnost, že v obou nárocích, jak na ekonomickou suverenitu, tak na docenění domácích prací, dosáhly ženy už v preindustriálních západních společnostech relativně výraznou míru autonomie: uzavření ženy do domácnosti, degradace domácích prací proti placenému zaměstnání a z takto rozvržené situace vyplývající bezmoc žen, legitimována funkčními poměry, nastolených v západních společnostech po druhé světové válce, neměla v minulosti precedent. Historické studie evropských společností dokládají, že v tradiční zemědělské usedlosti jako v modelovém rodinném produkčním podniku byly mužské a ženské práce rodově diferencovány, nebyly však rodově stratifikovány: jejich komplementarita a vzájemná nepostradatelnost byla příliš zjevná na to, aby mohly být ty či ony podceňovány.“ (Možný, 1999, str. 150)

Průmyslová revoluce v devatenáctém století měla na rodinu zejména na postavení žen v ní ambivalentní dopad. Revoluční přeměny ve výrobním procesu, ve struktuře osídlení a míře blahobytu dostupného pro nejširší vrstvy populace sice zvedly všeobecně životní úroveň, ale oddělily bydliště a pracoviště a učinily masy žen závislé na zaměstnání mužů. Protože ženy nemohly zůstat dále přímými spolupracovnicemi mužů v produkující domácnosti, staly se tzv. poskytovatelkami servisu jejich pracovní síly. Ještě v období druhé světové války se předpokládalo, že chleboářcem bude muž. Ženy byly nejdříve válečným hospodářstvím přesunuty do průmyslu a služeb na místa mužů, ale když se začali muži do svých zaměstnání vracet, byly ženy zatlačovány zpět do domácnosti.

Nicméně historie již byla jednou změněna a práce v domácnosti už nebyla to, co bývala kdysi. Vyvlastnění dovedností při vedení domácnosti šířící se průmyslovou výrobou vzalo status domácím pracím. Ženám zůstaly pouze rutinní činnosti spojené s domácností a práce vykonávaná v osamělosti. Výrobci se začali předhánět v tom, kdo vyrobí lepšího kuchyňského robota a proklamovali, že jejich spotřebiče udělají domácí práci za vás (za ženy). Tato reklama přispěla pouze k tomu, že domácí práce vlastně ani žádná práce není.

4.1 Ženy-matky na trhu práce

V polovině našeho století byly ve veřejném diskurzu artikulovány v principu celkem tři postoje k zaměstnanosti vdaných žen:

1. **Konzervativní stanovisko** proklamovalo zásadu, že vdané ženy nemají pracovat, matky pak zvláště ne. Vyhraněně konzervativní postoj říká, že vdaná žena nemá pracovat mimo svou domácnost, tedy být zaměstnaná. V mikrokontextu to znamená, že děvčátka jsou v rodině vychovávána zásadně jinak než chlapečci, a jak dorůstají, zůstávají, aby pomáhaly své matce, v domácnosti, dokud se neprovdají, nestanou se samy matkami a nevěnují se vlastní domácnosti; do té pak přijmou i svou matku, když ovdoví a nemá se už o koho starat, respektive se nedokáže postarat sama o sebe. Chlapečci jsou naopak vychováváni k tomu, aby rodnou domácnost opustili, etablovali se ve světě zaměstnání a založili vlastní rodinu, jakmile ovšem dokáží uživit nejen sebe, ale i svou ženu a případné děti. V makrokontextu to znamená, že ženy nemají mužům konkurovat v soutěži o pracovní místa, protože na mužích leží odpovědnost živitelů rodiny.

2. **Neokonzervativní stanovisko** považuje za samozřejmost jen práci bezdětných žen. Předpokládá se, že než se žena provdala, získala kvalifikaci v nějakém zaměstnání; to si drží i jako vdaná, než se stane matkou. Když však přijdou děti, zaměstnání opouští. Vrací se k němu zpět, až děti dorůstají a její péči už (tolik) nepotřebují. Fundamentálnější postoj

v neokonzervativním stanovisku předpokládá, že před zaměstnáním dává žena přednost nejen péči o svoje vlastní děti, ale i péči o vnoučata, je-li to zapotřebí; také potřeba péče o její anebo manželovy rodiče, kteří zestárli a potřebují péči, může zkrátit druhou fázi jejího zaměstnání.

3. **Egalitární přístup** k otázce zaměstnání žen poukazuje na to, že třífázový model způsobuje devaluaci ženské kvalifikace v době péče o děti. Zejména pokud je mateřská fáze delší, žena kvalifikovanější a rozbor oboru jejího zaměstnání dynamičtější, ztratí výpadkem z profese kontakt s jeho dynamikou a je de facto odsouzena k méně kvalifikované práci v oboru, pokud z něho nevypadne úplně. I tehdy však, když se jí s vynaložením extrémního úsilí podaří nejen si kvalifikaci udržet, ale i obnovit postup k odpovědnější a lépe placené práci, zpoždění několika let, které věnovala výchově svých dětí, nemůže už vyrovnat: v soutěži s muži stejných schopností o „místo nahoře“ prohrává. (Možný, 1999, str. 152)

Po revolučním převratu byla snahou České republiky rovnost a osvobození. Zároveň však byla revoluce nepřátelská k rodině. Pracovní mobilizace žen byla chápána jako rovnost a cesta ženské emancipace. „*Rovná šance na zaměstnání a rozsáhlý, energeticky realizovaný program na osvobození ženy od handicapu mateřství výstavbou sítě školek a jeslí, jež přijímaly dítě od tří měsíců (kdy tehdy končila mateřská dovolená) a nabízely i celotýdenní péči, to bylo něco, o čem jejich vrstevnice, pokud hájily egalitární princip v západních společnostech, začínaly teprve snít.*” (Možný, 1999, str. 155)

V padesátých letech se tento program nadále rozvíjel a podporoval. Například na medicínský předpis průmyslově vyráběné mléko bylo označeno za zdravější než mléko mateřské, dětství kolektiv v jeslích a školkách byl podle psychologů a pedagogů pro dítě prospěšnější (lepší stimulace rozvoje dítěte než diletantsky vedená péče v rodině) apod.

Program měl samozřejmě své odpůrce a to zejména v řadách starší generace. Ovšem proti ekonomickým sankcím nebylo možné trvale odporovat.

Děti v jeslích a školkách bylo stále více.

Netrvalo dlouho a vládní politika začala zastávat jiný názor. Důvodem k tomu byla ekonomicky problematická pracovní síla, kterou ženy poskytovaly. *„Matky malých dětí chronicky absentovaly v práci pro časté onemocnění dětí – což bylo nejhorší – náklady na jedno místo pro dítě v jeslích se ukázaly být vyšší, než činila nadhodnota z práce zaměstnané ženy. Protože už ale i mzdy mužů byly sníženy natolik, že základní životní úroveň udržela jen rodina, kde byli zaměstnáni oba, muž i žena, nebylo ani ekonomicky možné ženy z úřadů a škol, z průmyslu a zemědělství prostě znovu demobilizovat.“* (Možný, 1999, str. 155)

Od poloviny šedesátých let se stala kompromisem prodlužující mateřská dovolená. Názory pediatrů, psychologů a pedagogů se rázem změnily. Malé dítě matku potřebuje. V druhé polovině šedesátých let jsme se mohli setkat s názory například od anglického pediatra a psychiatra Johna Bowlbyho, který tvrdil, že děti odloučené od svých matek mohou být výrazně poškozené a v mnoha případech je u nich možné najít kořeny deviantního chování. John Bowlby ve svém výzkumu pozoroval, že i krátkodobá deprivace dítěte bez mateřské péče vede k nespavosti, nechutenství, hubnutí dítěte a k poklesu jeho odolnosti proti infekčním onemocněním. *„Co pokládáme za podstatné pro mentální zdraví je, že nemluvně a malé dítě by mělo žít ve vřelém, intimním a nepřerušovaném vztahu se svou matkou, ve vztahu, jež oběma skýtá uspokojení a je jim zdrojem radosti.“* (Bowlby, 1951, str. 11)

Důležité je zmínit fakt, že John Bowlby připouštěl i možnost výchovy dítěte jinou osobou, než jen matkou. Podstatný pro něj byl láskyplný a trvalý vztah alespoň jedné dospělé osoby, kterou mohl být bezpochyby i otec.

4.2 Harmonizace rodiny

V minulosti převládal názor, že žena-matka nemůže zároveň pečovat o dítě a budovat kariéru. Pro mnoho žen to bylo frustrující, protože netoužily

setrvávat stále jen v domácnosti. Některé ženy se tedy rozhodly stát si za svým bez ohledu na obtíže a dokázaly, že mateřství je slučitelné s kariérou. Ovšem je důležité upozornit na to, že tuto volbu by měla mít každá žena, a pokud se některá z nich rozhodne vychovávat pouze své dítě (a neslučovat jeho výchovu s placeným zaměstnáním), neměla by být do zaměstnání tlačena (okolím ani státem).

Nyní však vyvstává základní otázka, zda-li je možné, aby se muž i žena úspěšně věnovali výkonu povolání, pro které se předpokládá vysokoškolské vzdělání a u něhož je obvyklý kariérový postup, jenž ovšem vyžaduje dlouholeté a nepřerušované soustředění se na profesionální výkon, a zároveň je možné úspěšně vychovávat alespoň jedno dítě?

Podle studie Rhona a Roberta Rappoport je mimořádná inteligence, houževnatost a výkonnost u žen a mužů také oporou při organizování jejich rodiny a zvládání péče o dítě. „Větší hmotné zdroje, které úspěch ve výkonové společnosti s sebou přináší, jim pomohly podstatnou část břemene přesunout na placené služby, ale rozhodující bylo to, co bychom dnes nazvali perfektní logistika, totiž schopnost zorganizovat chod domácnosti a výkon profese tak, aby se vzájemně nevyklučovaly.“ (Možný, 1999, str. 159) Ovšem úspěch tzv. *dvoukariérové rodiny* je založen na schopnostech každého jednotlivého páru (ženy a muže).

Další možností „harmonizace práce a rodiny“ je tzv. *dvouosobní kariéra*, při které se dobře fungující pár rozhodne řešit inkompatibilitu úspěchu v práci a při výchově dětí tak, že založí svůj potencionální vzestup na spolupráci v podpoře kariéry jednoho z nich. Nositelem kariéry bývá nejčastěji muž, ovšem v dnešní době už to není pravidlem. Pokud se pár rozhodne pro dvouosobní kariéru, měl by si zároveň stanovit, že ji nebude upřednostňovat před rodinou, což bývá později nejčastějším problémem.

Nabízí se další řešení, kterým jsou tzv. *dvoupříjmové rodiny*. V tomto případě se neklade důraz na budování kariéry. Muž i žena vykonávají pouze nekariérové povolání, které je v rodině zdrojem příjmu a garancí životní

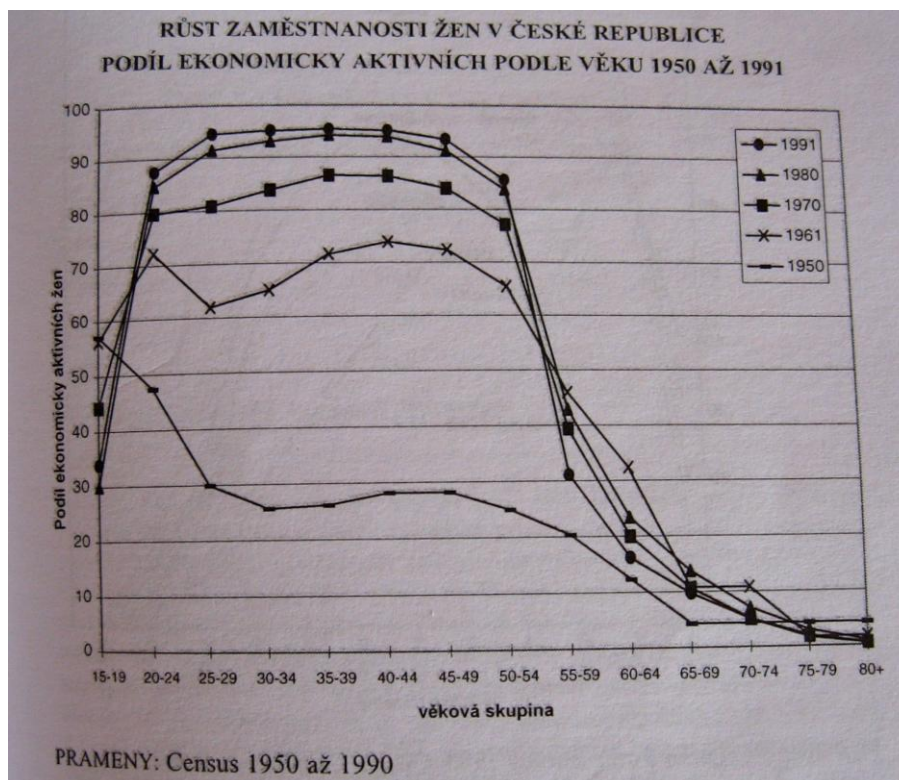
úrovně.

O úspěchu dvoukariérových rodin se vedla celá řada diskuzí a prováděly se nejrůznější průzkumy. Podle nich bylo zjištěno, že „*kritickým místem v kariéře byl okamžik, nazvaný dilema jedináčka. První dítě se totiž pro rodiče ukázalo jako překvapivě energeticky náročné a stěží smířitelné s dvěma kariérami v manželském páru; rozhodnutí pro druhé dítě znamenalo pak už vesměs, že jeden z rodičů se musí kariéru vzdát, anebo ji alespoň nadlouho odložit. Činily tak vesměs ženy; nešly však tak daleko, aby dopustily svou deprofesionalizaci: udržely si dosaženou úroveň v profesi minimalizací doby mateřské dovolené (s podporou jeslí anebo babiček) a další kariéru si ponechaly jako latentní možnost, která se aktualizovala, pokud se rozvedly. V dynamice páru zlepšoval samozřejmě tento latentní zdroj jejich vyjednávací a mocenskou pozici a znamenal podstatný krok k ideálu rovnosti muže a ženy – rozdíl byl zřetelně vidět při srovnání se ženami v dělnických rodinách. Rovností profesních šancí však nebylo ani zdaleka dosaženo.*” (Možný, 1999, str. 161)

Dalším důležitým faktem je to, jak vnímá úspěšnou kariéru ženy její muž a naopak. Podle výzkumu je „*pro mužovo sociální sebevědomí snadnější vyrovnat se se skutečností, že má ženu úspěšnou v povolání a nijak znamenitou hospodyní, než pro ženino, že její muž sice zvládne vynikajícím domácnost včetně kuchyňských prací, ale je zjevně neúspěšný v povolání.*” (Možný, 1983, str. 23) Dalo by se říci, že kvalifikovaná a úspěšná žena opírá dále svou identitu také o založení páru s úspěšným mužem. Ženino vnímání situace se zakládá na tom, že „*vědomí, že jsem dobrá žena, se opírá stejně tak o to, že si mne cením můj muž, jako o to, jak já si cením vlastního muže. To jak si on cení mne, má pro mne větší anebo menší hodnotu podle toho, jak vysoce je on hodnocen ostatními; vysoký status oceňovatele zvyšuje hodnotu jeho ocenění.*” (Možný, 1983, str. 105-106) Nicméně pomáhá-li muž s výchovou dítěte, měl by se umět smířit s tím, že „*nemůže od sebe v práci tolik očekávat. A nejen to; nesmí ani očekávat, že jeho žena bude od něho tolik očekávat. Jinak totiž každý výsledek je špatný: bude-li to jeho žena činit, vystaví ho pocitu frustrace*

a nedostatečnosti, protože zklame její očekávání. Nebude-li to však činit, zklame jeho očekávání, protože nenaplní jeho očekávání jejího očekávání.” (Možný, 1983, str. 106-107) Najít v této situaci nejlepší východisko je stejně složité, jako citace profesora sociologie Iva Možného.

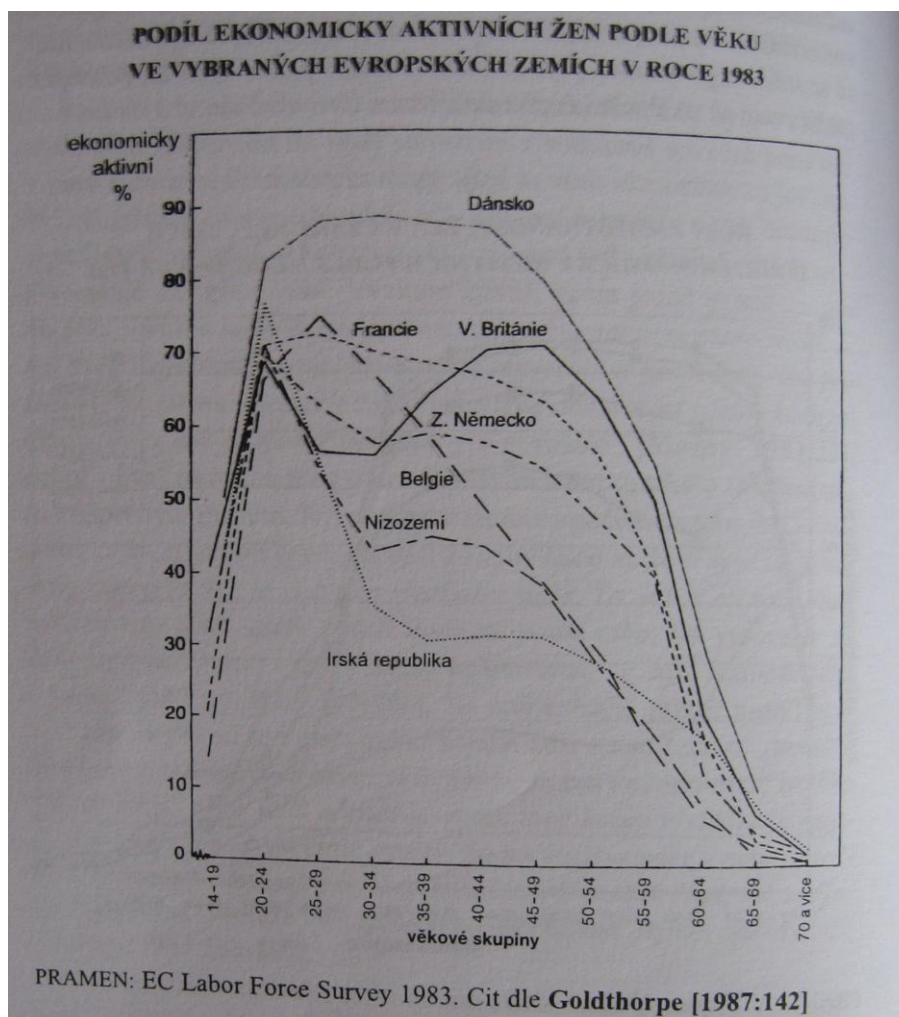
Graf 1: Růst zaměstnanosti žen v České republice

(Možný, 1999, str. 163)

Graf ženského zaměstnání bez propadu v letech mateřství tu trochu klame, protože ženy na mateřské dovolené zůstávají v pracovním poměru, ač na dobu raného mateřství do zaměstnání nechodí, jejich třífázová strategie se jeví na grafu jako strategie zaměstnání mateřstvím nepřerušovaného.

Graf 2: Podíl ekonomicky aktivních žen podle věku ve vybraných evropských zemích po roce 1983

Tabulka 1: Podíl zaměstnaných matek předškolních dětí podle věku dítěte v USA v letech 1970 a 1984

Věk nejmladšího dítěte	1970	1984
1 rok a méně	24,0 %	46,8 %
2 roky	30,5	53,5
3 roky	34,5	57,6
4 roky	39,4	59,2
5 let	36,9	57,0

PRAMEN: Scanzoni a Scanzoni [1988:282]

(Možný, 1999, str. 164 – 165)

5 SOCIOLOGICKÝ POHLED NA MĚNÍCÍ SE POSTAVENÍ ČESKÉ ŽENY VE SVĚTĚ PRÁCE V HISTORICKÉM PRŮBĚHU

V devadesátých letech se počet kvalifikovaných žen stále zvyšoval a čím dál více se začal prosazovat egalitární postoj (viz. podkapitola 4.1.1 *Ženy-matky na trhu práce*). „Změna postojů procházela vývojem ve stupních od konzervativního přes neokonzervativní k egalitárnímu, neprobíhala však ve všech společnostech našeho kulturního okruhu souběžně a neprobíhala stejně ani v různých společenských vrstvách téže společnosti; nedá se ani říct, že nakonec egalitární model zvítězil jako přirozené vyústění vývoje. Pro další vývoj je charakteristické, že hledání kompatibility mateřství a zaměstnání vedlo k diferenciaci životních drah.“ (Možný, 1999, str. 167)

Řada žen, kterým záleželo na kariéře, se rozhodla raději pro bezdětnost, protože tlak na zvyšující se produktivitu a stoupající soutěživost v globalizující se ekonomice prostor pro efektivní a pohodlnou kombinaci mateřství se zaměstnáním zužovala.

Došlo k poklesu porodnosti a v dnešní době překračuje průměrný věk prvorodičky 27 let. Žena chce ve svém životě nejprve dosáhnout úspěchů – studium vysoké školy, úspěšné a trvalé etablování v profesi, poznávání a další. Dosáhne-li žena v zaměstnání úspěchu a má vysoký příjem, umožňuje jí to platit kvalitní pomoc při péči o dítě i samotnou domácnost. „Méně rigidní dělení mužské a ženské role dovoluje rodině zakomponovat do reprodukční strategie i přerušení otcova zaměstnání na několik let pro péči o rodinu a matkám po kratší době vrátit se do zaměstnání... Menší zátěž při péči o dorostlejší děti (anebo jedno dítě) vede často i k použití tohoto období ke zvýšení kvalifikace, dostudování či dosažení vyššího stupně univerzitního vzdělání, i k využití volné kapacity při nedobrovolné ztrátě práce a nezaměstnanosti, ať už otce, anebo matky.

Všeobecně lze pozorovat, že rodinný cyklus ztratil svou stereotypnost

a jednostrannost: celoživotní profesionální orientace muže a dilemata ženy, zda a na jak dlouho obětovat svou kvalifikaci potřebám dětí, se dekomponovalo v sadu strategických rozhodnutí, jež individualizují rodinný cyklus v dosud nebývalé míře.” (Možný, 1999, str. 170)

O tom, jaká je skutečnost či jak na ní pohlížejí ženy středního věku v České republice, se dozvíme více prostřednictvím kvalitativního průzkumu, který jsem realizovala hloubkovým rozhovorem s celkem deseti ženami.

5.1 Nezávislý názor na probíhající změny

Tendence dovolávající se emancipace žen a jejich zrovnoprávnění s mužskou částí populace nemá dalekosáhlou historii. Kult vymanění žen z přežitých stereotypů se v rámci československého regionu buduje teprve od druhé poloviny 19. století, tedy něco přes jedno a půl století.

Změny nenastaly radikálně ihned, ale pozvolna se práva žen na vzdělání a zaměstnání díky emancipačním aktivitám uplatňují od počátku 20. století. Jeden z hlavních úspěchů těchto aktivit je možno vidět v ústavě ČSR z roku 1920, která ženám zaručila stejná politická a občanská práva jako mužům a dala ženám formální rovnoprávnost.

1. V roce 1928 zaznamenaly ženské časopisy první advokátku a první docentku na právnické fakultě a za velký úspěch se považovalo zařazení ženy jako pomocné učitelky římskokatolického náboženství v Brně. Téměř o deset let později, v roce 1936, seznam možností vysokoškolského studia pro dívky a jejich uplatnění po studiu ukazuje pronikání žen do všech společenských oblastí. Avšak stále v omezené míře.

2. Specifickým způsobem s tématem ženství pracuje v Československu v průběhu 50. let komunistická ideologie.

KSČ usilovala v letech následujících po převzetí moci v roce 1948 o plnou kontrolu veřejného dění. To se přirozeně promítlo i do společenské

a kulturní sféry, jíž komunističtí funkcionáři přisuzovali prvořadý ideologický význam. Umění se začalo chápat jako politickovýchovná aktivita sloužící k budování ideálního sociálního státu s přesvědčovací funkcí o správnosti zvolené cesty.

3. V centru budovatelské koncepce stál jednotný kolektiv, chápaný jako typický vzorek národa a složený z různých reprezentantů sociálních vrstev. V rámci ideologie jednoty národa jako síly, která může budovat lepší zítřky, se zapomíná na rozdíly mezi muži a ženami. Vyvyšování muže nad ženou působí nepřátelsky, kapitalisticky – všichni si jsou přece rovni, jsou občané jednoho národa, sdílejí jednotnou myšlenku. Tudíž jediným měřítkem rozdílnosti lidí se stává množství aktivity a práce, kterou vykonávají k budování sociálního státu, jejich plnění plánu a míra uvědomění socialistické ideje. Pohlaví jde v tuto chvíli stranou.

V díle televizního pořadu Archiv „Ženy a doba. Proměna postavení žen po r. 1945:“

4. Na kanálu ČT24 můžeme sledovat vybrané reportáže o ženách z autentické doby, a to od roku 1946 do roku 1964. Obsah jednotlivých reportáží přivádí diváka k shrnutí vývoje postavení žen ve společnosti. Za První republiky si ženy ještě vydobývaly svá základní práva a svobody, na neomezené vysokoškolské vzdělání, na možnost volit a vstupovat do politiky a na právo vykonávat jakékoli zaměstnání, která byla dříve chápána pouze jako zaměstnání mužská. Po 2. světové válce a následném komunistickém puči v roce 1948 přichází nová ideologie, která ze své podstaty hlásání jednoty, rovnosti a kolektivity nemůže ženy měřit jiným metrem než muže, naopak se je snaží co nejvíce zařadit do pracující společnosti. Pozvolna se z typicky dívčích prací (jako například šití) ženy přesouvají k pracím mužským, do zemědělství, do továren a do jiných technických oborů. Na přelomu 50. a 60. let se představa ženy přesouvá k obrazu krásné, upravené a sebepečující bytosti.

Otázka postavení žen ve společnosti je aktuální i z dnešního pohledu. Kupříkladu boj o stejné platové podmínky; výběrová řízení neovlivněná tím, že

žena odejde na mateřskou dovolenou; genderová lingvistika negativně hodnotící nadměrné užívání maskulinních výrazů nebo stereotypní představa, že se žena musí starat o domácnost. Zlí jazykové by mohli tvrdit, že jde pouze o pohnutky pramenící z radikálně feministického proudu. Nelze ale popřít, že současná vyspělá společnost opravdu více či méně takto funguje (nemluvě o rozvíjejících se zemích a muslimských komunitách). Z historie vidíme, jak se pojetí ženství neustále mění a posouvá svůj význam. Lze tedy i ze zatím krátkého vývoje feminismu očekávat, že se obraz ženy bude ještě stále v budoucnu vyvíjet.“

(<http://lenkamalinova.blog.idnes.cz/c/189050/Jak-se-meni-postaveni-zen-ve-spolecnosti.html>, citace z 25. února 2012)

6 PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem mojí práce bylo zjistit, jak zaměstnaná žena středního věku subjektivně vnímá své postavení ve společnosti, jak vnímá pracovní zátěž v souvislosti s rodinným životem (výchovou dětí), jak vnímá svůj kariérový růst v zaměstnání a jeho možnosti. Ke zjištění těchto informací jsem se rozhodla použít kvalitativní výzkum.

„Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum jako pouhý doplněk tradičních kvantitativních výzkumných strategií, jiní zase jako protipól nebo vyhraněnou výzkumnou pozici ve vztahu k jednotné, na přírodovědných základech postavené vědě. Postupně získal kvalitativní výzkum v sociálních vědách rovnocenné postavení s ostatními formami výzkumu.“ (Hendl, 2005, str. 49) Osobně jsem pro svůj výzkum zvolila kvalitativní metodu, jelikož si myslím, že absence čísel není důvodem k tomu, aby byl výzkum méně hodnotný, naopak.

6.1 Kvalitativní výzkum a jeho cíle

„Kvalitativní výzkum používá induktivní formy vědeckých metod, hloubkové studium jednotlivých případů, nejrůznější formy rozhovorů a kvalitativní pozorování. Cílem je získat popis zvláštností případů, generovat hypotézy a rozvíjet teorie o fenoménech světa. Kvalitativní výzkum je orientován na explodování a probíhá nejčastěji v přirozených podmínkách sociálního prostředí. Plán výzkumu má pružný charakter. To znamená, že plán výzkumu se z daného základu rozvíjí, proměňuje a přizpůsobuje podle okolností a dosud získaných výsledků.“ (Hendl, 2005, str. 63)

Vlastní šetření jsem realizovala pomocí hloubkového rozhovoru s ženami středního věku různých profesí v Havířově. Provedla jsem osobní studii deseti žen, přičemž jsem věnovala pozornost jejich kariéře a jak vnímají diskriminaci žen (vliv kariéry na plánování dětí, diskriminace v zaměstnání či v určitých profesích, kariérový růst žen). Dále jsem se snažila zjistit, jaké

názory převládají mezi ženami středního věku na českou domácnost a společnost (mateřská dovolená, žena v domácnosti, finanční nezávislost, postavení ženy ve společnosti a další). Dotazované ženy měly jedno či více dětí

Základem pro můj průzkum se staly otázky týkající se kariéry jednotlivých žen, diskriminace žen (subjektivní názory), rodiny v souvislosti s kariérou (zaměstnání) ženy a pohledů žen na současné postavení ženy ve společnosti.

6.2 Cíle výzkumu

Z nastudované literatury, která se týká stanovení cílů výzkumu, jsem si vybrala publikaci Švaříčka a Šedřové (2007), ve které se uvádějí tři typy cílů výzkumu podle Maxwella, a to:

- cíl intelektuální – jakým způsobem projekt přispěje k rozšíření odborného poznání;
- cíl praktický – zda budou moci být výsledky nějakým praktickým způsobem využity;
- cíl personální – jak práce na projektu obohatí výzkumníka samého.

Intelektuální cíl

Cílem je porovnat získané názory žen na jejich vlastní (subjektivně vnímané) postavení ve společnosti, včetně vnímání pracovní zátěže v souvislosti s rodinným životem (výchovou dětí), vnímání kariérového růstu v zaměstnání a jeho možnosti.

Praktický cíl

Získané informace mohou být využity a zkvalitnit či více objasnit přístup ke vzdělávání žen jak v teoretické, tak v praktické rovině. Žena středního věku je velice vytížená z hlediska své rodiny i své profese; nároky na

její kariérový růst však toto nezohledňují. Výpovědi samotných žen mohou být velice inspirující pro teoretické zpracování v rámci andragogiky.

Personální cíl

Toto téma je pro mě osobně významné, a to hned z několika důvodů. Sama jsem ženou ve středním věku, žiji v této současné společnosti, pociťuji na sobě nároky, které jsou na ženu a na její kariérový růst kladeny, přičemž by měla ona sama zůstat i přes tyto nároky především ženou, která pečuje také o svou rodinu a je, tak trochu starosvětsky řečeno, ale přesto výstižně vyjádřeno: „ochránkyní rodinného krbu.“

Ve své práci jsem si stanovila **2 hlavní cíle**:

Cíl 1.: Zjistit, jak se ženy samotné cítí v současné společnosti a zda se cítí být diskriminovány z pracovního hlediska vzhledem k mužům.

Cíl 2.: Zjistit, zda jsou ženy motivovány ke kariérovému růstu prostřednictvím dalšího vzdělávání a možného postupu v práci, a to nezávisle na rozdělení rolí v rodině.

6.3 Kategorizace a kódování

Sesbíraná data z rozhovorů jsem zpracovala pomocí kvalitativní metody otevřeného kódování, jak ve své knize uvádí Švaříček a Šedřová (2007). Otevřené kódování představuje jednoduchou, ale zároveň však velmi pracnou analytickou techniku. Jde o techniku induktivní, ve které jsou pojmy a kategorie vytvářeny na základě práce s materiálem, získaným prostřednictvím rozhovorů. Nejdříve jsem si přepsaný rozhovor dělila na sekvence slov, které obsahovaly některou z respondentových myšlenek. Těm jsem postupně přiřazovala různé kódy. Kódy jsem posléze rozdělila do několika skupin podle podobnosti či vzájemných souvislostí a vytvořila kategorie. Získala jsem tím

kategorizovaný seznam kódů. Pracovala jsem technikou „vyložení karet“, která spočívá v uspořádání kategorií získaných z otevřeného kódování do souvislého celku, na jehož základě je sestaven text, který je převyprávěním obsahu těchto kategorií.

Kategorie je skupina pojmů, kterou nazveme pojmem abstraktnějším, než jsou pojmy do ní seskupené. Do takto vytvořené kategorie můžeme přiřazovat další pojmy, které náleží stejnému jevu jako pojmy v kategorii obsažené.

Technika „vyložení karet“ je tou nejjednodušší nadstavbou nad otevřené kódování. Výzkumník pracuje s kategorizovaným seznamem kódů. Kategorie vzniklé otevřeným kódováním pak uspořádá a na základě tohoto uspořádání sestaví text tak, že jde vlastně o převyprávění obsahu jednotlivých kategorií. Není přitom nutné, aby do výsledné analýzy vstoupily všechny kategorie, které byly vytvořeny. Je možné vybrat jen ty, které se vztahují přímo k výzkumné otázce a ty, mezi kterými existuje vzájemná souvislost. Kategorie, které se do analýzy zahrnou, musí být nějakým způsobem spjaté.

Kategorizace mého výzkumu:

- a) rodina a její vliv na kariéru ženy** (téma mateřské dovolené, tolerance partnera při budování kariéry ženy, nezávislost na partnerovi);
- b) kariéra jednotlivých žen** (vliv péče o děti na kariéru, kariérový růst);
- c) diskriminace žen** (vnímání diskriminace, ženy s dětmi, rozdílné postavení mužů a žen);
- d) současné postavení ženy** (vliv změn a jejich důsledky).

6.4 Zásady provedeného výzkumu

Ženy, které se průzkumu zúčastnily, byly plně informovány o průběhu a okolnostech průzkumu a s průzkumem souhlasily.

Průzkum byl proveden v naprosté anonymitě. Identita zkoumaných žen nebude odhalena dalším osobám.

6.5 Realizace výzkumu

Průzkum byl realizován pomocí hloubkového rozhovoru s ženami středního věku různých profesí pocházejících z Havířova pomocí kvalitativního výzkumu. Šlo o náhodný výběr žen středního věku různé profese.

Účelem průzkumu bylo zjistit co nejvíce informací o kariéře jednotlivých žen; jak ženy vnímají diskriminaci; zda-li je kariéra ovlivnila při plánování dětí; co si myslí o diskriminaci žen v zaměstnání či v určitých profesích, jaký je jejich kariérový růst apod. Při rozhovoru se ženami jsem se snažila zjistit, jaké názory mají ženy na českou domácnost a co si myslí o současném postavení žen ve společnosti či jaké následky podle nich měly proběhlé změny.

Rozhovory probíhaly v Havířově, ve většině případů přímo v jejich zaměstnání či v jejich domácnosti.

Během rozhovoru jsem byla s jednotlivými ženami o samotě. Poznámky jsem si zapisovala do bloku.

6.5.1 Struktura rozhovoru s ženami

A) Zjištění osobního profilu:

Kolik je Vám let?

Jaké je Vaše povolání?

Počet dětí?

Struktura rozhovoru k cíli 1.: Zjistit, jak se ženy samotné cítí v současné společnosti a zda se cítí být diskriminovány z pracovního hlediska vzhledem k mužům:

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?
2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?
3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?
4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?
5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Struktura rozhovoru k cíli 2.: Zjistit, zda jsou ženy motivovány ke kariérovému růstu prostřednictvím dalšího vzdělávání a možného postupu v práci, a to nezávisle na rozdělení rolí v rodině.

C) Rodina a společnost:

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?
7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?
8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?
9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?
10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?
11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

6.5.2 Dotazování účastníci

Účastnicemi mého průzkumu je deset žen středního věku různých profesí z Havířova. Abych ochránila jejich identitu, použiji místo jmen označení **ŽENA 1-10**.

Základní informace o účastnících výzkumu:

ŽENA 1

věk: 45 let

povolání: učitelka odborných předmětů

počet dětí: 2

ŽENA 2

věk: 52 let

povolání: zástupkyně ředitele praktického vyučování

počet dětí: 2

ŽENA 3

věk: 56 let

povolání: kuchařka

počet dětí: 2

ŽENA 4

věk: 55 let

povolání: vrátná

počet dětí: 3

ŽENA 5

věk: 49 let
povolání: vychovatelka
počet dětí: 2

ŽENA 6

věk: 51 let
povolání: vedoucí účetní jednotky
počet dětí: 2

ŽENA 7

věk: 57 let
povolání: vedoucí provozního úseku
počet dětí: 3

ŽENA 8

věk: 46 let
povolání: ekonomka
počet dětí: 1

ŽENA 9

věk: 54 let
povolání: překladatelka
počet dětí: 2

ŽENA 10

věk: 50 let
povolání: správkyňe budov na střední škole
počet dětí: 2

6.6 Analýza rozhovorů

V této části uvádím autentické rozhovory se ženami. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007) jsou tyto rozhovory součástí výzkumu a nejsou tudíž zařazovány do příloh, ale přímo do praktické části prací.

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Ovlivnilo mě především to, že jsem měla relativně brzo děti, a tak jsem nemohla jít studovat. Ke studiu jsem se dostala až později a zjišťuji, že nejvíce času na dostudování mám právě teď, a tak se toho snažím využít. Řekla bych, že mě neovlivnila kariéra, ale naopak mou kariéru ovlivnily děti.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Myslím si, že je to velmi pravděpodobné zejména tehdy, pokud má žena malé dítě. Zaměstnavatelé přijímají ženy s malými dětmi neradi, protože je zde velké riziko onemocnění dítěte a kvůli tomu častá absence v práci.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Nevím, z jakého důvodu jsou některá pracovní místa obsazována výhradně muži, ale v některých profesích nebo pozicích jsou skutečně upřednostňováni.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Velkou šanci kariérně růst vidím po dostudování vysoké školy, které se momentálně věnuji. Bohužel nevím o možnostech lepšího uplatnění ve svém současném zaměstnání. Musela bych se poohlédnout po něčem jiném, zkusit zaexperimentovat.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Bohužel nedokážu odpovědět.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Na mateřské dovolené jsem zůstala já. Manžel se snažil hlavně o finanční zajištění rodiny. Můj příjem byl podstatně nižší.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

V naší rodině se snažíme jakéhokoliv stereotypu vyvarovat. O práci v domácnosti se dělíme.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Nejsem finančně nezávislá na partnerovi, protože mám nižší příjem. Finanční ocenění trhu neodpovídá mým dovednostem. Nicméně bych si finanční nezávislost ze srdce přála. Měla bych pocít svobody.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Podle mě jsou ženy více emancipované a pracují ve více profesích než v minulosti. Schopné ženy si dokážou vybojovat i vysoké a vlivné postavení.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Musím zvládnout vysoké pracovní nasazení. Pracovní požadavky se stále zvyšují, a čas určený pro rodinu se naopak neustále zkracuje.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ne vždy. Žena by se měla vzdělávat tak jako muž ve věku, kdy je to pro ni nejméně zatěžující. Při práci a starosti o rodinu to pak už tak jednoduché není.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Stálo mě to spoustu úsilí a bez pomoci a pochopení rodiny (manžela), bych to nezvládla.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Novodobý způsob života zasahuje každého z nás ať už pozitivně nebo negativně. Pokud nemá člověk dostatek pochopení, tolerance a nedokáže se do druhého vcítit, bývají pak následky čehokoliv katastrofální.

Primární interpretace rozhovoru I – ŽENA 1

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENA 1 nepocítuje, že by jí kariéra ovlivnila při plánování dětí, ale je si vědoma toho, že se kvůli výchově dítěte musela některých věcí vzdát či je odsunout na později (studium vysoké školy). ŽENA 1 věří tomu, že by jí v kariérním postupu mělo pomoci vysokoškolské vzdělání, ovšem v současném zaměstnání nevnímá kariérní postup pozitivně. Uvažuje o případné změně povolání.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Podle ŽENY 1 jsou matky s malými dětmi na trhu práce diskriminované zejména kvůli možné nemoci dítěte a její absenci v práci. ŽENA 1 nemá přehled o tom, jaké pozice jsou častěji obsazovány muži, ale podle jejího názoru tomu tak je. O marginalizaci žen na pracovním trhu nemá žádné informace.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: V rodině ŽENY 1 byl uplatněn model, podle kterého zůstává na mateřské dovolené žena a muž zajišťuje rodinu po finanční stránce. ŽENA 1 je na svém partnerovi finančně závislá, ale ráda by se osvobodila, což jí finanční ohodnocení na trhu práce neumožňuje. V péči o domácnost se ŽENA 1 snaží o rovnoprávnost.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): ŽENA 1 si myslí, že současné ženy jsou mnohem více emancipované a mají šanci dosáhnout i na vyšší pracovní pozice. O změnách a důsledcích toho příliš neví.

Sekundární interpretace rozhovoru I – ŽENA 1

Tato žena se necítí být diskriminována, sama však přiznává, že díky finančnímu ohodnocení nemůže být na manželovi zcela ekonomicky nezávislá. Nemyslí si však, že by ženy neměly šanci být emancipovány. Vzdělání může být krokem k dalšímu kariérnímu postupu.

Rozhovor II – ŽENA 2

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Rozhodně ne.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Osobně jsem se s tímto případem nesetkala, ale ve službách se často upřednostňují ženy mladší, což je pro ženy středního věku deprimující.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Nemyslím si, že jsou některá pracovní místa obsazována výhradně muži. V dnešní době jsou ženy takřka na všech pracovních postech.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Velmi kladně. Prostor pro kariérový růst v mém zaměstnání je umožněn naprosto všem zaměstnancům.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Domnívám se, že v České republice problém marginalizace žen na pracovním trhu není.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Na mateřské dovolené jsem zůstala zcela dobrovolně já. Dovolenu jsem využila ke studiu a manžel mi s péčí o děti pomáhal.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

U nás platí rovnoprávnost a to ve všech směrech.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Jsem finančně nezávislá na manželovi. Finanční závislost bych nesnesla.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Pokud bych to aplikovala na mě, tak cítím ve všech směrech rovnoprávnost (výchova dětí, péče o domácnost, pracovní příležitost). Mám-li mluvit obecně, tak je to značně individuální, nicméně si myslím, že v České republice je rovnoprávnost žen a mužů.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Pracovní zátěž se snažím zvládat tak, abych nezatěžovala rodinný chod. Pokud to jinak nejde, rodina je s tím srozuměna.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ano, žena má být vzdělaná, a tím také víc samostatná i ve svém kariérovém růstu. Každá má stejnou šanci jako muži.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Velice dobře. Patnáct let jsem při zaměstnání zároveň podnikala a rodinu jsem do všech činností zapojila.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Mezi hlavní změny patří větší samostatnost žen, větší možnosti při hledání zaměstnání u nás i v zahraničí, což ovšem zároveň vede ke zdůrazňování materiálních hodnot nad těmi duchovními a v mnoha případech strádají také děti. Dětem schází rodičovská láska, čas rodičů – společně strávené chvíle.

Primární interpretace rozhovoru II – ŽENA 2

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 2 neovlivnila kariéra při plánování dětí a celkově vnímá svou kariéru velice pozitivně.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): ŽENA 2 necítí, že by byla kdykoliv diskriminována a domnívá se, že všichni mají stejné šance. Diskriminaci vnímá

jedině ve službách, kde ovšem nejsou diskriminovány ženy jako takové, ale zaměstnavatelé dávají přednost mladším ženám před staršími.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: ŽENA 2 zůstala na dobrovolně na mateřské dovolené, což využila zároveň ke svému studiu. Svou rodinu vnímá jako harmonickou a ochotnou si navzájem pomáhat ve všech směrech, což se pozitivně odrazilo na její kariéře. ŽENA 2 bez problémů zvládá práci i rodinu, ve které má značnou podporu. ŽENA 2 je nezávislá na svém partnerovi.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Podle ŽENY 2 patří mezi hlavní změny větší samostatnost žen a větší možnosti při hledání zaměstnání u nás i v zahraničí. Negativně u těchto změn vnímá zvyšující se materialismus a v některých případech odsunutí dětí na vedlejší kolej.

Sekundární interpretace rozhovoru II – ŽENA 2

Tato žena nepocítuje diskriminaci mezi muži a ženami, jen konstatuje, že starší ženy mají situaci složitější než ženy mladší. Role ženy v rodině je vnímána přirozeně jako samozřejmost; v dalším kariérovém postupu ve vzdělávání mají všichni, muži i ženy, stejnou šanci.

Rozhovor III – ŽENA 3

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Neovlivnila, protože jsem v té době na kariéru ani nemyslela.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Osobně jsem se s diskriminací nesečkala, ale myslím si, že ženy s dětmi a starší ženy jsou při hledání práce diskriminované.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Na tuto otázku nedokážu odpovědět, ale rozhodně by měla fungovat

rovnoprávnost.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Nepředpokládám, že by se mi v mém věku ještě nějaký kariéerní růst podařil.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Marginalizaci žen na pracovním trhu nevnímám.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Byla jsem to já, protože před 25 lety byla mateřská dovolená určena výhradně pro ženy. A vlastně jsem to ani jinak nechtěla nebo neměla chuť řešit.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

Není. Snažíme se s manželem vše konzultovat.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Nejsem závislá a rozhodně o závislost nestojím. Chci stát pevně na vlastních nohou.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Postavení žen je na vysoké úrovni. Ženy jsou čím dál více vzdělané a plně zasahují do pracovního procesu i společnosti.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Vše souvisí se vším a stejně to vnímám i v tomto případě. Práce a rodina je úzce provázaná a vše funguje, jak má.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ano, toto je samozřejmé.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Podarilo se mi to především díky toleranci manžela a jeho pomoci.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Nezaznamenávám žádné změny. Podle mě je současný stav naprosto v pořádku.

Primární interpretace rozhovoru III – ŽENA 3

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 3 neovlivnila kariéra při plánování dětí, protože se o ní v té době vůbec nezajímala. Co se týká kariérového postupu ŽENY 3, tak se domnívá, že v jejím věku (56 let) už nemá šanci dále postupovat.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Podle ŽENY 3 jsou ženy s dětmi a starší ženy rozhodně diskriminovány. Marginalizaci žen na trhu práce nevnímá.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: Zajímavým zjištěním je, že ŽENA 3 zůstala na mateřské dovolené z toho důvodu, že to podle ní před 25 lety ani jinak nešlo. Mateřské dovolené nelituje. ŽENA 3 není závislá na svém muži a v domácnosti funguje rovnoprávnost. Kariéru mohla budovat díky toleranci a vzájemné pomoci manžela.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): ŽENA 3 nezaznamenává žádné změny v současném postavení žen.

Sekundární interpretace rozhovoru III – ŽENA 3

Podle této ženy jsou na trhu práce diskriminovány ženy s dětmi a ženy starší. Roli v rodině přijímá jako samozřejmou; kariéra i rodina je závislá na vzájemné dohodě mezi oběma partnery. Cítí se spokojená.

Rozhovor IV – ŽENA 4

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Neovlivnila. Před prací jsem upřednostnila děti. Kariéra by neměla na moje rozhodnutí žádný vliv.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Tak to v každém případě. Zaměstnavatel nechce řešit paragraf na dítě, směny, dovolenou podle potřeby (například v době prázdnin dětí), doprovod u lékaře a další. Osobně jsem s tím však problém neměla.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Nevím a nechápu to, protože na mnoha pracovních místech bych si dokázala představit ženu – na vedoucích postech i ve vládě.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Snažím se stále učit nové věci a být tzv. v obraze, ale o kariérovém postupu si už můžu nechat jen zdát.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Důvod nevím, ale ženy jsou určitě nedocenené. I když jsou obsazeny na vyšší post, berou mnohem méně peněz než muž na stejné pozici.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Na mateřské jsem zůstala já. Manžel by starosti o dítě nezvládl a ani na mateřské zůstat nechtěl. V tomto jsme si udělali jasno a já s tím neměla problém.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

U nás stereotyp není. Oba jsme zažili dobu bez práce a společnými silami jsme to zvládli. Máme společný účet, není rozhodující, kdo vydělává více. Domácí práce máme rozděleny.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Máme společný účet a finančně závislí jsme na sobě prakticky navzájem. Ale líbilo by se mi být finančně zcela nezávislá.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Ženy jsou stále v pozadí.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Pracovní zátěž nijak neovlivňuje rodinný život. V práci jsem spokojená a stejně tak i doma.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Vyšší vzdělání ženě kariérový růst zajistí určitě. Žena má však trochu složitější postavení a situaci než muž – ne vždy se vzdělávat může, často bývá omezována samotným mužem.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

V tom nemám problém. Mám tolerantního manžela. Jsem si jistá, že bez něj by to nešlo. Jsem po druhé vdaná a v mém prvním manželství jsem byla omezována. Nemohla jsem se zúčastnit školení nebo vyjet na pracovní cestu.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Dnešní doba a probíhající změny jsou podle mě dost negativní. Lidé jsou nervózní, bojí se o svou práci, což se odráží i v jejich rodinném životě. Lidé mají stále méně času na rodinu i přátelé. Komunikace vážne. V tomto ohledu nezáleží na tom, jestli jste žena nebo muž, protože uspěchaná doba působí negativně na všechny z nás.

Primární interpretace rozhovoru IV – ŽENA 4

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENA 4 přiznala, že kariéra jí v plánování dětí neovlivnila. Před kariérou upřednostnila děti. Kariérový růst považuje v jejím případě za nereálný. Odkazuje se především na svůj věk.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): ŽENA 4 uvedla konkrétní případy, které mohou vést k diskriminaci žen s dětmi, a zároveň nechápe, proč jsou některá místa obsazována pouze muži. Myslí si, že stejně schopné jsou i ženy, které by mohly bez problémů působit na vysokých postech i ve vládě. Podle ní jsou ženy značně nedocenené.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: Na mateřské dovolené zůstala žena (ŽENA 4), protože manžel by výchovu dětí nezvládl. ŽENA 4 uvedla, že je na partnerovi finančně závislá, ovšem je to vzájemné (společně vedený účet). Pokud by se mohla finančně osamostatnit (vydělávala by dostatek peněz), určitě by to udělala. Partner ŽENY 4 je velice tolerantní a nebrání jí v pracovních aktivitách.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): ŽENA 4 si myslí, že jsou ženy stále utlačovány (v pozadí). Život žen i mužů je podle ní uspěchaný a velkým problémem je komunikace. Špatná komunikace a málo času je podle ŽENY 4 jádrem všech problémů.

Sekundární interpretace rozhovoru IV – ŽENA 4

Podle této ženy je role ženy v rodině v pořádku a samozřejmá; ženy jsou však neustále i v dnešní době v pozadí, diskriminaci vnímá jako zjevnou a zároveň nepochopitelnou. Na svém manželovi je finančně závislá, ale nepocituje to jako minus.

Rozhovor V – ŽENA 5

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Kariéra mě neovlivnila.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Ano, zejména v případě žen s malými dětmi. Nejedná se sice o osobní zkušenost, ale setkala jsem se s tímto typem diskriminace u známých.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Podle mě je to hlavně proto, že muži nejsou zatěžováni chodem domácnosti a výchovou dětí, a tak mají na budování kariéry větší prostor. Díky tomu mohou obsazovat mnohem zajímavější posty a pracovat na lukrativnějších místech, s čímž nesouhlasím. Ženy by měly mít také příležitost věnovat se své kariéře.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Nijak zvlášť. V mém povolání nemám prostor pro kariérový růst.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Předsudky. Žena se má podle obecného mínění starat o domácnost a děti.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Na mateřské jsem zůstala já. Vzali jsme tehdy v úvahu naše finanční ohodnocení a podle toho jsme se také rozhodli.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

Ne, jsem samoživitelka.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Momentálně jsem finančně nezávislá a svou nezávislost bych si ráda uchovala i v případě, že zase začnu žít s partnerem. Jsem pro společné financování

určitých věcí, ale rozhodně bych se nechtěla nechat živit a nemít možnost volby při rozhodování a podobně.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Podle mě mají ženy mnohem více práce a zároveň povinností v domácnosti než muži. Muži mají naopak mnohem více prostoru k vlastní seberealizaci.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Jako psychicky zatěžující.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ano, ale pro ženu to je velmi náročné vzhledem k povinnostem, které má.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Snažila jsem se vést děti k samostatnosti, což se mi později velmi osvědčilo.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Současnost vnímám tak, že je stále méně pracovních míst pro ženy i muže. Cílem všech je mít co nejvíce peněz a být na co nejvyšší životní úrovni, žít tzv. materiální život. Vztahy žen a mužů se tím jen komplikují.

Primární interpretace rozhovoru V – ŽENA 5

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 5 neovlivnila při plánování dětí kariéra. V jejím zaměstnání není podle ní kariérový růst možný.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Diskriminaci žen s malými dětmi vnímá velmi negativně a dokonce ví o konkrétních případech diskriminace žen s malými dětmi. Diskriminaci vidí také v tom, že ženy mají mnohem více povinností než muži a tím pádem nemají možnost vlastní seberealizace.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: Na mateřské dovolené zůstala žena na

základě vyššího platového ohodnocení jejího muže. Vzhledem k tomu, že je ŽENA 5 rozvedená, není finančně závislá na partnerovi ani není ve své kariéře omezována.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Podle ŽENY 5 jsou i v současnosti ženy stále více zatěžovány než muži (zejména v domácnosti) a nemají možnost stejné seberealizace jako muži. Životy žen i mužů jsou založeny na materiálních hodnotách.

Sekundární interpretace rozhovoru V – ŽENA 5

Tato žena pocítuje diskriminaci mezi muži a ženami, především u žen s malými dětmi. Ženy mají celkově mnohem více povinností než muži, aniž to je společností vždy vnímáno. Jako předchozí 4 ženy i ona uvádí, že kariérovému růstu v podobě dalšího vzdělávání jí nic nebrání, vzhledem k jejímu věku a zaměstnání však již není možný.

Rozhovor VI – ŽENA 6

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Neovlivnila.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Myslím si, že pokud mají ženy malé děti, tak má zaměstnavatel obavy, že budou často čerpat ošetřovačku. Pokud má žena jedno dítě, je předpoklad, že půjde na mateřskou také s dalším dítětem. Přeci jen se stále drží standard dvou dětí.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Na vedoucích pozicích se opravdu můžeme setkat ve většině případů s muži. Mám pocit, že je to tím, že převládá názor, že muži jsou silnější povahy a zvládnout to lépe než ženy.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Pozitivně, nicméně na současné pozici není další kariévní postup možný vzhledem k mému vzdělání.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Nemyslím si, že jsou ženy marginalizované.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Na mateřské jsem byla já. Manžel jako státní zaměstnanec o mateřské vůbec neuvažoval.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

Na domácnost přispíváme stejným dílem. Z jednoho platu se platí úvěry, pojistky a další. Z druhého platu se žije.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Jsem finančně nezávislá. Mám vlastní zaměstnání a starám se o nějaký ten přivýdělek.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Hodně věcí se změnilo. Ženy pracují a mají možnost se vzdělávat. Nicméně stále převládá názor, že muž má zabezpečit rodinu a žena se o ní má starat (chod domácnosti, výchova dětí).

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

S manželem jsme vytíženi přibližně stejně, takže si nic nevyčítáme a na všem se snažíme domluvit.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ano, ale záleží na věku ženy a na tom, jak malé či velké má děti.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

V minulosti to bylo občas složité, ale všechno jde, když se chce. Teď už jsou děti velké a samostatné, takže nemám problém zkombinovat práci i starost o rodinu.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Ženy už nejsou na mužích tolik nebo vůbec závislé. V případě, že se chce pár rozvést, nic jim v tom ve své podstatě nebrání.

Primární interpretace rozhovoru VI – ŽENA 6

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): Kariéra ŽENU 6 při plánování dětí neovlivnila. Svůj kariérový růst označila za pozitivní, ale na současné pozici již k dalšímu kariérenímu růstu dojít nemůže vzhledem k nedostatečnému vzdělání.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Ženy s dětmi jsou podle ŽENY 6 diskriminované, protože zaměstnavatel se obává jejich časté absenci v práci či možnosti jít znovu na mateřskou (v případě, že má žena zatím jen jedno dítě). Muži mají podle ní mnohem více příležitostí a převládá názor, že toho muži zvládnou více díky své silnější povaze.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: O možnosti, že by šel na mateřskou dovolenou muž, ŽENA 6 a její muž ani neuvažovali. ŽENA 6 se cítí finančně nezávislá a není ani jinak omezována.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Současnost vnímá ŽENA 6 tak, že stále převládá názor, že ženy se mají starat o domácnost a muži ji finančně zabezpečit. Nicméně cítí i jistou finanční nezávislost u žen a možnost svobodné volby partnera (snadný rozvod apod.).

Sekundární interpretace rozhovoru VI – ŽENA 6

Tato žena se podobně jako ženy předchozí necítla nijak omezená dětmi ve svém zaměstnání, diskriminaci žen s dětmi z hlediska zaměstnavatele však připouští. Z hlediska role v rodině se však drží tradičního rozdělení – žena má pečovat o domácnost, muž o finanční zabezpečení rodiny.

Rozhovor VII – ŽENA 7

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Určitě ne.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

To si nemyslím. Ženy i muži bez ohledu na to, jestli mají děti, nejsou v České republice diskriminované. Stejně tak mají všichni stejné možnosti kariérního růstu.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

V politice, v průmyslu a technických oborech je větší zastoupení mužů, což je dáno tím, že se muži umí rozhodovat bez zbytečných emocí a mají lepší technické předpoklady.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Svou kariéru opečovávám. Vystudovala jsem vysokou školu a zaměstnavatel mě povýšil na nejvyšší pracovní pozici, která v organizační struktuře je. Podle mě má šanci na lepší místo každý, jen se musí snažit a nečekat, že mu spadne vše samo do klína.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Důvodem může být například národnost ženy. Nejen ženy některých menšin se mohou cítit diskriminované.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Já – matka. Mateřská dovolená pro mě byla samozřejmostí, rozhodla jsem se pro dítě a nebyl důvod dohadovat se o tom, kdo se o něj bude starat.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

U nás je to obráceně. V současnosti jsem to já, kdo vydělává peníze. Manžel má invalidní důchod.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Ne, protože mám výborné zaměstnání a navíc zastávám funkci taky v politice.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Podle mého názoru je rovnoprávnost v životě ženy na velice dobré úrovni. Ženy se zatím stále hůře prosazují například v politice, s čímž mám osobní zkušenosti. Pokud chce být žena skutečně úspěšná a zastávat vysokou funkci, má k tomu příležitost, ale pravděpodobně bude muset obětovat mateřství.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

V mezích normálu. Pokud žijí lidé běžným způsobem, dá se zvládnout práce i rodina a ještě si ušetřit nějaký čas jen pro sebe.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Vzdělání ano, ale je to někdy velice náročné a ženu to stojí více úsilí než muže – přece jen má spoustu dalších povinností, které muži nemají a díky kterým se mohou studiu a svému kariérovému růstu více věnovat.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Teď už je to bez problémů, ale je pravda, že mě to stálo relativně velké úsilí. Musela jsem doma zabojovat a prosadit si před manželem své.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn.

Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Muži jsou čím dál méně odolní a týká se to jejich zdraví i psychiky. Ženy využívají toho, že mohou studovat a muži se velmi těžce srovnávají s tím, že se i ženy mohou stát hlavou jejich rodiny.

Primární interpretace rozhovoru VII – ŽENA 7

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 7 neovlivnila při plánování dětí kariéra. Svou kariéru vnímá velice pozitivně. Ve svém zaměstnání je spokojená, má možnost seberealizace a osobní svobody.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Podle ŽENY 7 nejsou ženy v práci diskriminované. Všichni mají stejné možnosti. Nicméně určitou diskriminaci vnímá v politice, průmyslu a technických oborech, pro což má ovšem logické vysvětlení. Možnou diskriminaci vidí v etnicky odlišných skupinách.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: Mateřská dovolená byla pro ŽENU 7 naprostou samozřejmostí a rozhodně jí nepovažuje za nucené zlo, naopak. Svou kariéru si dokázala vybudovat i přesto, že vychovala děti a v manželovi nenacházela ze začátku velkou oporu. Nyní je na svém partnerovi nezávislá a dalo by se říct, že je hlavou rodiny.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): V současné době je v České republice rovnost žen, pouze v některých oblastech či oborech jsou více upřednostňováni muži. Muži ztrácejí svou sílu – jsou méně fyzicky i psychicky odolní a obávají se toho, že by žena zaujala jejich místo.

Sekundární interpretace rozhovoru VII – ŽENA 7

Podle této ženy nejsou ženy nijak omezovány ani diskriminovány, obojí pohlaví má stejné šance; rodina jako taková ani děti nejsou na překážku v kariérovém růstu. Muži v současné společnosti ztrácejí podle této ženy svou sílu – a jsou to ženy, které jsou samostatné a soběstačné.

Rozhovor VIII – ŽENA 8

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Neovlivnila.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Myslím si, že ne nebo jsem se s tím alespoň nesetkala.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Podle mě je to především kvůli tomu, že se mohou muži lépe vzdělávat a dokážou se v práci vyvarovat emocí. Například u zaměstnání lékaře je to nezbytné, takže s tím vlastně i souhlasím.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Pozitivně. Stále mám možnost kariérně růst, chce to jen výdrž a snahu.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Nemyslím si, že konkrétně v našem regionu by k marginalizaci žen na pracovním trhu docházelo.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Já jako matka. Nikdy jsem o jiné možnosti ani neuvažovala!

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

U nás stereotyp platný není. Dělíme se o „vydělávání“ i výchovu dětí.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Jsem nezávislá, ale nikdy jsem o to neusilovala. Jsme rodina a ta by na sobě měla být závislá a navzájem si pomáhat.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Necítím zde žádné rozdíly.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Vždy jsem dokázala rovnoměrně rozložit síly. Nyní už je můj syn dospělý, a tak se věnují více práci. Myslím si, že přesně takhle to má být.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Ano, ale při zaměstnání a péči o rodinu to bývá velmi náročné, nelze zvládnout všechno.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Docela dobře. Horší to bylo pouze v době, kdy jsem začala studovat a zároveň jsem musela zvládat práci. Tehdy jsem rodinu trochu šidila.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Myslím si, že muži stále méně zvládají stres a psychickou zátěž, a proto hledají únik mimo rodinu, kde je nečekají žádné povinnosti. Bohužel se to bojí aspoň přiznat.

Primární interpretace rozhovoru VIII – ŽENA 8

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 8 neovlivnila při plánování dětí kariéra a svou kariéru vnímá pozitivně. Podle ní hraje roli v kariérním růstu snaha a výdrž.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): ŽENA 8 určitou diskriminaci vnímá, ale nikoliv v souvislosti ženy s malým dítětem. Myslí si, že některá pracovní místa (lékaři) jsou určena pro muže a souhlasí s tím, protože muži dokáží jednat bez emocí. K marginalizaci žen na trhu práce podle ní nedochází.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: ŽENA 8 se rozhodla pro mateřskou

dovolenou zcela dobrovolně a nechtěla by, aby tomu bylo jinak. V rodině je spokojená, partner jí podporuje a finanční nezávislost pro ni není stěžejní, i když je finančně nezávislá, protože vnímá rodinu jako celek.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Podle ŽENY 8 nejsou ve společnosti rozdíly. Změny, ke kterým mezi muži a ženami došlo, se podepsaly především na mužích, kteří se cítí méně jistí. Muži nezvládají psychickou zátěž a povinnostem (těm doma) se snaží vyhnout únikem mimo rodinu.

Sekundární interpretace rozhovoru VIII. – ŽENA 8

Ženy diskriminovány nejsou, jn některá pracovní místa jsou více vhodná pro muže a některá pro ženy. Rodina není na překážku v kariérovém růstu, pracovní zatížení v rodině je věcí vzájemné dohody. Změny ve společnosti ovlivnily spíše muže, kteří často nezvládají své povinnosti.

Rozhovor IX – ŽENA 9

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Kariéra neovlivnila počet dětí. Byla jsem rozhodnuta pro dvě a to nemohla kariéra nijak ovlivnit.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Je to možné, nicméně žena s dítětem se nesmí nechat odradit. Musí sebe a své dítě zabezpečit, zvláště nemá-li se na koho jiného obrátit (partnera, rodinu).

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Je to hlavně z toho důvodu, že muži nejsou zatěžováni, až na výjimky, prací v domácnosti a výchovou dětí. Mají lepší vyhlídky a zaměstnavatelé si jich i více cení.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Osobně necítím nijak významný kariérový růst. Budovat kariéru mohou pouze sebevědomé ženy, které nejsou zatíženy prací o domácnost, případně mají zázemí.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Slabší povaha žen.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

Byla jsem to já a myslím si, že je tomu tak ve většině českých domácností. Pouze v případě, kdy nemá muž zaměstnání a žena ano, to může být i naopak.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

Stereotyp u nás nefunguje. Snažíme se o všechno dělit rovným dílem – o práci doma, výchovu dětí i finance.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Ráda bych se stala finančně nezávislou na partnerovi, ale platové podmínky v České republice mi to neumožňují. Jsem na partnerovi finančně závislá.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

Muži mají vesměs jednodušší postavení než ženy.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Pracovní vytížení současně se zvládáním rodiny se projevuje s přibývajícím věkem. Jde to čím dál hůře.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Vždy záleží na ženě samotné a také na jejích schopnostech a věku. Věk se musí vždy brát v úvahu.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Podařilo se mi to jen díky toleranci manžela.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Změny sebou přináší větší rozvodovost a osamostatnění žen ovšem „hrubou silou“. Rozvedené ženy s dětmi jsou nuceny postavit se co nejrychleji na vlastní nohy, aby jejich dítě nestrádalo.

Primární interpretace rozhovoru IX – ŽENA 9

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENU 9 neovlivnila při plánování dětí kariéra. Co se týče jejího kariérního růstu, tak žádný významný postup nezaznamenává. Pro budování kariéry podle ŽENY 9 je důležité zázemí a značná dávka sebevědomí.

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): Ohledně diskriminace žen s dítětem nemá ŽENA 9 příliš mnoho informací, ale připouští, že by někteří zaměstnavatelé mohli při výběru nového zaměstnance upřednostnit bezdětnou ženu.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: ŽENA 9 zůstala na mateřské dovolené a domnívá se, že se jedná o standard, který je možný porušit v případy, kdy muž nepracuje, ale žena ano. Zvládnou práci i rodinný život či budovat kariéru je podle ŽENY 9 možné tehdy, pokud má tolerantního partnera a celkově dobré zázemí. ŽENA 9 je finančně závislá na partnerovi, protože platové podmínky v ČR nejsou nastaveny takovým způsobem, aby se mohla zcela osamostatnit.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Muži mají ve společnosti jednodušší postavení a proběhlé změny v životě žen a mužů měly za následek větší rozvodovost a násilné osamostatnění žen s dětmi, které se musely postavit co nejrychleji na vlastní nohy chtě nechtě.

Sekundární interpretace rozhovoru IX – ŽENA 9

Podle této ženy to mají ženy všeobecně těžší než muži, jsou na ně kladeny větší nároky. Práci i rodinný život je možné zvládnout jen ve vzájemné spolupráci s partnerem. Zaměstnavatelé mohou někdy upřednostňovat bezdětné ženy před ženami s dětmi.

Rozhovor X – ŽENA 10

1. Ovlivnila Vás kariéra při plánování dětí?

Ano, ovlivnila. Nebýt funkce, kterou jsem zastávala v zaměstnání, měla bych děti tři.

2. Myslíte si, že jsou ženy s dětmi ucházející se o práci diskriminované?

Osobně jsem se s tím nesetkala, ale myslím si, že v dnešní době k tomu běžně dochází.

3. Proč jsou podle Vás některá pracovní místa obsazována výhradně nebo ve většině případů muži?

Některá pracovní místa jsou určitě přednostně obsazována muži, například mě napadají přední místa v politice a vedoucích pracovníků obecně. Jaký je důvod, netuším. Myslím si, že ženy jsou stejně schopné jako muži. Otázkou zůstává, jestli mají ženy o tyto funkce až tak veliký zájem? Přeci jenom je při velkém pracovním vytížení nutné některé věci omezit nebo odsunout na vedlejší kolej a tím může být i rodina.

4. Jak vnímáte svůj kariérový růst ve Vašem zaměstnání a jeho možnosti?

Kariérový růst je podmíněn vzděláním. Například v naší organizaci měli zaměstnanci možnost doplnit si potřebné vzdělání, pokud tak neučinili, byli propuštěni, protože nesplňovali potřebnou kvalifikaci.

5. Co je podle Vás hlavním důvodem marginalizace žen na pracovním trhu?

Neuvědomuji si, že na pracovním trhu dochází k markantnímu a záměrnému odsunu žen z funkcí ve veřejném životě nebo z funkcí v podnicích a firmách.

6. Kdo z Vás zůstal na mateřské dovolené?

V době, kdy jsem měla malé děti, bylo zvykem, aby zůstala na mateřské dovolené žena. Možnost, aby muž zůstal na mateřské, tady ani nebyla.

7. Je ve Vaší domácnosti platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti?

Dalo by se říct, že částečně u nás tento stereotyp funguje.

8. Jste nebo chcete být na svém partnerovi finančně nezávislá?

Finančně nezávislá na partnerovi bych určitě chtěla být, zatím se to ale nedaří.

9. Jak vnímáte v současné době postavení ženy a muže ve společnosti?

V celé řadě profesí je určitě v případě přijetí do pracovního poměru dávaná přednost mužům. Muž má větší výhody ve společnosti obecně.

10. Jak vnímáte pracovní zátěž v souvislosti se svým rodinným životem a výchovou dětí?

Občas to je obtížné, ale dá se to zvládnout. Z dětí jsou dospěláci, takže se můžu plně věnovat jen své práci.

11. Je podle vás potřebné, aby se žena dále vzdělávala? Zajistí vyšší dosažené vzdělání ženě další kariérový růst?

Vzdělání ano, ale záleží na tom, kdy. Vzhledem k dětem je to někdy velice obtížné skloubit dohromady.

12. Jak se Vám podařilo zkombinovat pracovní a rodinný život?

Někdy obtížně. Obzvláště v době, kdy byly děti malé, jsem zůstávala v zaměstnání i po pracovní době, případně si brala práci domů. Nyní je to už mnohem jednodušší.

13. Soukromý život žen a mužů doznává v současnosti zásadních změn. Jaké jsou podle Vás hlavní vlivy těchto změn a jaké jsou jejich důsledky?

Podle mě jsou to časté rozvody a málo sňatků, i přestože spolu má pár dětí. Ve volných svazcích schází zodpovědnost vůči rodině a to hlavně u mužů.

Primární interpretace rozhovoru X – ŽENA 10

Kariéra jednotlivých žen (vlivy, kariérový růst): ŽENA 10 připustila, že jí kariéra (konkrétně funkce v jejím zaměstnání) ovlivnila při plánování dětí. Pokud by se nerozhodovala podle kariéry, měla by děti tři. Kariérový růst je dle ŽENY 10 podmíněn vzděláním, které ona osobně splňuje (alespoň ve svém současném zaměstnání).

Diskriminace žen (vnímání diskriminace): K diskriminaci obecně a k diskriminaci žen s dětmi podle ŽENY 10 dochází, ale marginalizaci nepocítuje.

Rodina a její vliv na kariéru ženy: Na mateřské dovolené zůstala žena, jak tomu bylo v té době zvykem. V rodině ŽENY 10 je částečně platný stereotyp, že muž vydělává peníze a žena pečuje o domácnost a děti. ŽENA 10 není finančně nezávislá, ale o nezávislost usiluje.

Současné postavení ženy (vliv změn a jejich důsledky): Současné postavení ženy je podle ŽENY 10 stále na rozhraní. Myslí si, že v některých profesích jsou upřednostňováni muži a současný život mužů a žen vede k rozpadu klasického manželství. Lidé se častěji rozvádí, vychovávají děti ve volném svazku a nemají vůči rodině žádnou zodpovědnost.

Sekundární interpretace rozhovoru X – ŽENA 10

Tato žena přiznává, že jí kariéra ovlivnila také v rodinném životě. K diskriminaci dochází, postavení ženy ve společnosti není zcela jasně vyhraněné – manželství a rodina již ztrácí svou původní funkci.

6.7 Shrnutí rozhovorů a zhodnocení cílů

Na základě zpracování teoretické i praktické části jsem si jako cíl svojí práce stanovila zjistit co nejvíce informací o kariéře jednotlivých žen; jak ženy vnímají diskriminaci; zda-li je kariéra ovlivnila při plánování dětí; co si myslí o diskriminaci žen v zaměstnání či v určitých profesích, jaký je jejich kariérový růst a další. Při rozhovoru se ženami jsem se snažila zjistit, jaké názory mají ženy na českou domácnost a co si myslí o současném postavení žen ve společnosti či jaké následky podle nich měly proběhlé změny.

Svůj průzkum jsem provedla pomocí hloubkového rozhovoru s deseti ženami středního věku různých profesí v Havířově.

Svým průzkumem se mi podařilo zjistit tyto skutečnosti

a) Vliv kariéry na plánování dětí, kariérový růst obecně:

- pouze 1 z 10 žen uvedla, že ji kariéra ovlivnila při plánování dětí;
- většina žen upřednostnila před kariérou rodinu (dětí);
- více než polovina žen hodnotí svůj kariérový postup pozitivně;
- celkem 3 ženy si myslí, že není kariérový postup možný.

b) Diskriminace žen s dítětem, muž na lepší pracovní pozici:

- více než polovina žen je přesvědčena o tom, že jsou ženy s dítětem ucházející se o práci diskriminované;
- pouze 1 z 10 žen uvedla, že muži nejsou obsazováni na lepší pracovní pozice.

c) Mateřská dovolená, finanční nezávislost a partnerova tolerance:

- 100 % dotazovaných žen zůstalo na mateřské dovolené;
- 60 % žen se cítí finančně nezávislých na partnerovi;
- většina žen má respekt a toleranci partnera, pouze v jednom

případě si žena musela respekt a pochopení u partnera vybudovat.

d) Současný pohled na postavení českých žen ve společnosti, následky:

- 50 % dotazovaných žen si myslí, že je v současné době naprostá rovnoprávnost mezi muži i ženami;
- 50 % žen vidí mezi muži a ženami stále značné rozdíly;
- podle dotazovaných žen mají změny ve společnosti za následky větší míru rozvodovosti, materialismus, muži jsou méně odolní.

Zjištění k cíli 1.: Zjistit, jak se ženy samotné cítí v současné společnosti a zda se cítí být diskriminovány z pracovního hlediska vzhledem k mužům.

Ženy se cítí diskriminovány vůči mužům jen částečně, v podstatě jde jen o subjektivní pocit dané ženy, odpověď nelze zevšeobecnit, protože záleží na mnoha dalších okolnostech.

Zjištění k cíli 2.: Zjistit, zda jsou ženy motivovány ke kariérovému růstu prostřednictvím dalšího vzdělávání a možného postupu v práci, a to nezávisle na rozdělení rolí v rodině.

Dalo by se říci, že ženy jsou motivovány ke kariérovému růstu, aniž by chtěly popřít svou roli ženy-matky v rodině.

Z provedeného průzkumu vyplývá, že většina žen by kariéře před dětmi přednost nedala. Přibližně 70 % žen vnímá svůj kariérový růst pozitivně. V jednom případě ovlivnila kariéra počet dětí u ženy.

Více než polovina žen je přesvědčena o tom, že jsou ženy s malými dětmi ucházející se o práci na českém trhu diskriminované. Zajímavým zjištěním bylo, že si jedna z deseti žen myslí, že muži i ženy mají stejné příležitosti při obsazování všech pracovních pozic. Jednalo se o vysoce postavenou ženu.

Z mého průzkumu vyplynulo, že se 100 % žen rozhodlo zůstat na

mateřské dovolené zcela dobrovolně. Některé z nich uvedly, že v té době nebyla jiná možnost, ale ani tak toho nelitují. Nad poloviční většina žen se cítí finančně nezávislá na partnerovi. Další ženy jsou na partnerovi finančně závislé například kvůli svému nízkému platovému ohodnocení, ale o nezávislost by stály. Většina žen má respekt a toleranci partnera, pouze v jednom případě si žena musela respekt a pochopení u partnera vybudovat.

Polovina dotazovaných žen si myslí, že je mezi ženami a muži naprostá rovnoprávnost. Toto přesvědčení sdílí především ženy s vyšším pracovním postem. Podle dotazovaných žen mají změny ve společnosti za následky větší míru rozvodovosti, materialismus a muži jsou stále méně odolní.

Z průzkumu jsem zjistila relativně dost zajímavých informací, ale nemyslím si, že je vhodně dělat z tak malé skupinky respondentek vážné závěry. V každém z nás je celá řada předsudků a stereotypů. Chceme-li, aby došlo ke zrovnoprávnění žen i mužů na všech frontách, musíme nejprve dozrát. Podle mého názoru už jsme ušli velký kus cest, ale další nás ještě teprve čeká. Doba, kdy se přestane povyšovat jeden nad druhého, je zatím stále v nedohlednu a s přibývajícím materialistickým věkem to bude ještě mnohem složitější. Vždyť diskriminace neexistuje pouze mezi mužem a ženou, ale i mezi stejnými pohlavími.

Shrnutí z hlediska intelektuálního cíle:

Ženy se necítí být ve společnosti diskriminovány vůči mužům, z hlediska gender rolí (protože jsou ženami). Pokud nějakou diskriminaci cítí, je to vzhledem k jejich mateřství a možnostem kariérového růstu. Své role matky se však vzdát nechtějí a upřednostnění této role jim připadá přirozené a samozřejmé.

Shrnutí z hlediska praktického cíle:

Vzdělávání žen jak v teoretické, tak v praktické rovině by mohlo vzít v úvahu vytiženost ženy z hlediska její rodiny i profese; podmínky ke

vzdělávání a ke kariérovému růstu by mohly být ovlivněny konkrétní životní situací ženy, s individuálním přihlédnutím na její rodinné i profesní zázemí. Ne vždy má zaměstnaná žena – matka stejné podmínky a možnosti dalšího vzdělávání se jako muž.

Shrnutí z hlediska personálního cíle:

Protože já sama jsem z hlediska profesního hodně zaneprázdněná a jsou na mne kladeny velké pracovní nároky, zpracování této diplomové práce mne ujistilo v tom, že zdaleka nejsem sama a že podobně na tom jsou ženy také jiných profesí. Osobně mne potěšilo, že žena i v dnešní společnosti nepřestává být především ženou a matkou; a že kariérový růst a vzdělávání nejsou v subjektivním vnímání žen v přímém rozporu a neprotiřečí si.

Ke svým zjištěním bych tedy mohla stanovit další otázky:

- Je diskriminace žen opravdu problémem v současné společnosti?
- Zasahuje tradiční role ženy v rodině negativně do jejího kariérového růstu?
- Má emancipace svůj reálný základ v popření ženskosti? Nebo může žena zůstat ženou, i se svou rolí v rodině, aniž by přestala být emancipovaná?

ZÁVĚR

Zaměřila jsem se ve své diplomové práci na problematiku zaměstnané ženy středního věku a jejího postavení v současné společnosti. Zajímalo mne, jak žena sama toto své postavení vnímá, jak se v současné společnosti cítí, jestli pociťuje diskriminaci, jak zvládá úlohu ženy-matky a vůbec svou roli v rodině, která byla po staletí dána. Edukační přesah pak spatřuji v tom, jak samotná žena vnímá možnost své další kariéry a vzdělávání vůbec, zda ke svému profesnímu růstu další vzdělávání potřebuje a jestli je v jejím věku tento kariérový růst podle jejího názoru ještě vůbec možný. Nezabývala jsem se zaměstnaností žen a kariérovým růstem v současné době, pouze jsem se zaměřila na názory žen, které jsou samozřejmě ve své podstatě subjektivní, ale o mnohém vypovídající.

Ve své teoretické části jsem tedy načrtla v krátkém úvodu historický pohled na postavení ženy, který je nutný k celkovému uchopení problematiky. Nesnažím se ani neusiluji o srovnávání minulosti s přítomností, toto nebylo cílem mé práce. V dalších kapitolách vnímám ženu především v rámci rodiny a rodinného prostředí. I když v současné době je hodně žen tzv. single (a bylo také v minulosti, ale ne až v takové míře jako dnes), nemůžeme ženu od rodiny oddělit, je s rodinou a s vytvářením rodinného zázemí nedílně spjata. Tato spjatost a role ženy-matky je patrná také z odpovědí mnou dotazovaných žen, pouze jediná uvádí, že její kariéra byla příchodem dětí narušena, ostatní toto vnímají jako fakt, který je z hlediska jejich rolí zcela samozřejmý.

V praktické části jsem si stanovila několik cílů, kromě intelektuálního, praktického a personálního také cíle kvalitativního výzkumu. Na tyto cíle pak odpovídám v předchozí kapitole.

Souhrnně bych mohla říci, že se ženy v současné době cítí i necítí diskriminovány, že jde skutečně o subjektivní pocit a vnímání toho, co vlastně diskriminace je. Domnívají se, že žena to má ve společnosti všeobecně těžší a složitější než muž, že je na ni kladena větší zátěž a s tím také nároky na pracovní vytížení. Role ženy v rodině, tak jak bývala po staletí vnímána,

neztratila svou důležitost; ženy samy si tuto roli chtějí uchovat a vnímají ji se samozřejmostí jako součást svých životů. Kariérový růst v podobě dalšího vzdělávání je pro ženy přijatelný, ale jen do určitého věku.

Má diplomová práce obohatila v pohledu na situaci žen v současné společnosti také mne samotnou. Uvědomila jsem si, že postavení ženy vzhledem k mužům je vnímáno skutečně jako složitější, avšak původní role ženy v rodině zůstává podle žen samotných zachována a nijak nebrání v jejich schopnosti emancipovat se.

Z hlediska andragogického je má práce přínosem – i v koncepci dalšího vzdělávání by bylo vhodné brát v úvahu postavení žen v současné společnosti a to, jak ony samy toto postavení vnímají a cítí. Má práce je tak sondou do celé této rozsáhlé problematiky, která bývá jak z teoretického, tak z praktického hlediska spíše opomíjena než ve středu zájmu.

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

- ANTOŠOVÁ, K.** *O lásce, štěstí a manželství.* Časopis STYLE, květen 2009, str. 47.
- ČERMÁKOVÁ, M.** *Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 978-80-7367-670-4.
- ČERMÁKOVÁ, H. a kol.** *Na cestě do EU: rovné příležitosti mužů a žen v ČR.* Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 978-80-7367-670-4., 2005.
- BOWLBY, J.** *Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem.* Praha: Portál, s. r. o., 2010. ISBN 978-80-7367-670-4.
- ELLIOTTOVÁ, M.** *Jak ochránit své dítě.* Praha: Portál, s. r. o., 2000. ISBN 80-7178-419-2.
- HENDL, J.** *Kvalitativní výzkum.* Praha: Portál, s. r. o., 2005. ISBN 978-80-7367-485-4.
- JANEČEK, J.** *Ženy české renesance.* Praha: Československý spisovatel, 1987. ISBN 80-85946-25-4.
- KELLER, J.** *Dějiny klasické sociologie.* Praha: SLON, 2004. ISBN 80-86429-34-2.
- KLUGEROVÁ, J. a kol.** *Jak vypracovat bakalářskou, diplomovou, rigorózní a disertační práci.* Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010. ISBN 978-80-7452-004-4.
- KOPŘIVA, K.** *Lidský vztah jako součást profese.* Praha: Portál, s. r. o., 1997. ISBN 80-7178-150-9.
- MACHONIN, P.** *Česká společnost a sociologické poznání: Problémy společenské transformace a modernizace od poloviny šedesátých let 20. století do současnosti.* Praha: ISVN, 2005. ISBN 80-8664-23-99.
- MATĚJČEK, Z.** *Rodiče a děti.* Praha: Avicenum, 1986. ISBN 08-011-86.
- MATĚJČEK, Z.** *Co děti nejvíc potřebují.* Praha: Portál, s. r. o., 1994. ISBN

80-7178853-8.

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: SLON, 2008. ISBN 976-80-86429-87-8.

MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny*. Praha: SLON, 2002. ISBN 80-86429-05-09.

PROKEŠOVÁ, M. *Volný čas z hlediska kvality života*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008. ISBN: 978-807368-555-3.

SULLERTOVÁ, E. *Krise rodiny*. Praha: Karolinum UK, 1998.

ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĎOVÁ, K. a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0

WEISS, P., ZVĚŘINA, J. *Sexuální chování v ČR – situace a trendy*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-558-X.

SEZNAM POUŽITÝCH INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

ČESKÁ TELEVIZE. <http://m.ceskatelevize.cz/> [Online], 05. září 2011. [Citace: 20. února 2012.] <http://m.ceskatelevize.cz/ct24/blogy/136338-matka-nebo-poslusna-devecka-trhu-prace/>.

blog.IDNES.cz. <http://blog.idnes.cz/>. [Online], 27. dubna 2011. [Citace: 25. února 2012.] <http://lenkamalinova.blog.idnes.cz/c/189050/Jak-se-meni-postaveni-zen-ve-spolecnosti.html>.

Internetový politologický časopis e-Polis. <http://www.e-polis.cz/>. [Online], 10. listopad 2003. [Citace: 06. března 2012.]. <http://www.e-polis.cz/nezarazene-clanky/33-postaveni-zeny-ve-spolecnosti-se-zamerenim-na-ceskou-republiku.html>.

OnaDnes.cz. <http://ona.idnes.cz/>. [Online], 15. října 2009. [Citace: 25. února 2012.]. <http://ona.idnes.cz/denik-zamestnane-matky-jak-zvladnout-rodinu-i>

praci-fhh-/deti.aspx?c=A091014_124421_ona_deti_ves.

TalkTalk. <http://sales.talktalk.co.uk/>. [Online], 25. února 2012. [Citace: 25. února 2012.].

<http://www.talktalk.co.uk/entertainment/film/biography/artist/angelina-jolie/biography/3>

SEZNAM POUŽITÉ ZAHRANIČNÍ LITERATURY A PRAMENŮ

ALIAGA, CH. *Statistic in Focus: Gender gaps in the reconciliation between work and family life.* Eurostat, 2005.

ROMANS, H., HARDARSON, O. *Statistics in Focus: Labour Market Latest Trends - 3rd quarter data.* Eurostat, 2006.

SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Graf 1: Růst zaměstnanosti žen v České republice.....	41
Graf 2: Podíl ekonomicky aktivních žen podle věku ve vybraných evropských zemích v roce 1983.....	42
Tabulka 1: Podíl zaměstnaných matek předškolních dětí podle věku dítěte v USA v letech 1970 a 1984.....	42

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Michaela Hornáková

Obor: Andragogika

Forma studia: kombinovaná

Rok: 2012

Počet stran: 92

Počet titulů české literatury a pramenů: 19

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 2

Počet internetových zdrojů: 5

Vedoucí práce: Mgr. Miriam Prokešová, Ph.D.